

Vart vänder jag mig?

En guide för personer med funktionshinder
och anhöriga i Tyresö

tyresö kommun

Text och layout: Gunnar Hagberg och Steve Johansson.

Foto: Steve Johansson och Urban Kvarnefält.

Tryck Edita 2007

Guidens utformning har delgivits Kommunala Handikapprådet för synpunkter.

Guiden är gratis och finns att få i kommunreceptionen och servicecentret (öppnas december 2007).

Guiden finns även på www.tyreso.se

Vart vänder jag mig?

Det kan vara en återkommande fråga om man drabbas av ett funktionshinder. Information ges av olika myndigheter och det kan vara svårt att få en samlad bild av det stöd som samhället erbjuder.

Den guide som du håller i din hand är därför ett initiativ att göra en sammanställning av information om myndigheter, vårdgivare och frivilliga organisationer som har lokal prägel. En målsättning med guiden är att den ska vara till nytta både för den som är funktionshindrad och för anhöriga.

Guiden består av elva kapitel inom områden som till exempel boende, arbete och sysselsättning eller fritid och rekreation. En kortare information ges efter varje rubrik, följt av en beige ruta med vart du ska vända dig för att få ytterligare upplysningar, hitta webbsidor eller till exempel beställa material.

I texten finns också informationsrutor i en grå färgton, som ger ytterligare sökvägar för mer information.

För att enklare hitta i guiden finns en innehållsförteckning med de olika kapitlen med huvudrubriker, och i slutet ett sök- och ordregister.

Vi hoppas att du kommer att ha mycket nytta av ”Vart vänder jag mig?”. Har du frågor eller synpunkter på guiden kan du e-posta till gunnar.hagberg@tyreso.se eller ringa 08-5782 94 82.

Tyresö i september 2007
Bengt Bergström
Ordförande i Kommunala Handikapprådet

Innehåll

1. Vård och rehabilitering, sid 6–15

Vård och rehabilitering i Tyresö

Verksamheter i Stockholms län som vänder sig till vuxna med funktionshinder

Patientens rättigheter

Vårdens skyldigheter

Om man inte är nöjd med vården

2. Hjälpmedel, sid 16–23

Vad räknas som hjälpmedel och vem tillhandahåller dessa?

Olika former av hjälpmedel

Hjälpmedel som förbättrar eller kompenserar olika funktionshinder

Kommunens ansvar för hjälpmedel

3. Personligt stöd, sid 24–27

Stöd enligt socialtjänstlagen (SoL)

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)

God man

4. Ekonomiskt stöd, kostnader och avgifter, sid 28–37

Bilstöd

Försörjningsstöd

Handikappersättning

Omvårdnadsbidrag

Hemtjänst i ordinärt boende och korttidsboende

Patientavgifter och högkostnadsskydd

Rehabiliteringsättning

Sjukersättning och aktivitetsersättning

Tand- och munvård

Vuxenutbildning

Vårdbidrag

5. Boende, sid 38–41

Bostadsanpassning och hemtjänst i eget boende

Boendeformer som kan sökas genom kommunen

6. Färdtjänst och resor, sid 42–45

Färdtjänst

Viktig information när man har beviljats färdtjänst

Riksfärdtjänst

Sjukresor

Bra att veta om man ska åka tåg

Bra att veta om man ska flyga

Att ha egen bil som färdmedel

7. Arbete och sysselsättning, sid 46–53

Om man har en anställning

Om man inte har en anställning

Arbetsförmedlingens åtgärder för den som har funktionshinder och nedsatt arbetsförmåga

Kommunens egna verksamheter

8. Fritid och rekreation, sid 54–59

Tillgängligheten till aktiviteter, lokaler och anläggningar i Tyresö och Stockholm

Kultur i Stockholm

Handikappidrott

Resmål i Sverige och utlandet

9. Barn och ungdom, sid 60–67

Habilitering

Skolan

Kultur- och fritidsaktiviteter

10. Handikappråd, handikappföreningar och handikappförbund, sid 68–71

Kommunala handikapprådet. Kommunens handikapplan

Föreningar i Tyresö. Riksförbund

11. Stöd till anhöriga, sid 72–76

Stockholms läns landsting

Lokala handikappföreningar och länsavdelningar

12. Ord och stödregister, sid 77–78

A photograph of an elderly woman in a teal shirt and grey pants, and an elderly man in a light-colored suit, both using parallel bars in a rehabilitation center. Other people are visible in the background, some sitting on chairs and others standing. The room has wooden walls and a carpeted floor.

Vård och rehabilitering

I detta inledande kapitel beskrivs lokala verksamheter och var man kan söka mer information om vård och rehabilitering.

Landstingets olika verksamheter som vänder sig till vuxna personer med funktionshinder finns också kort beskrivna.

I slutet av kapitlet görs en genomgång av patientens rättigheter, vårdgivarens skyldigheter och vart man vänder sig om man inte är nöjd med vården.

Vård och rehabilitering i Tyresö

Vårdcentralerna

Vanligtvis ska man söka hjälp på vårdcentralen för alla de besvär som inte kräver omedelbar vård på sjukhus, det vill säga besvär som inte är akuta eller livshotande.

Om det behövs slussas man vidare från vårdcentralen till specialläkare.

På kvällar och helger vänder man sig i första hand till jourmottagningen där man bor, om man har ett problem som inte kan vänta tills vårdcentralen öppnar.

Bollmora vårdcentral

Inom vårdcentralen finns husläkar- och distriktsköterskemottagning, kurator, fotsjukvård, barnmorskemottagning, barnhälsovård, sjukgymnaster, arbetsterapeuter samt ungdomsmottagning i samarbete med Tyresö kommun.

Vart vänder jag mig?

Bollmoravägen 14, 135 40 Tyresö

Telefon 08-718 72 00.

Öppettider måndag–fredag 08.00–17.00

Trollbäckens vårdcentral

Inom vårdcentralen finns husläkarakutmottagning, distriktsköterskemottagning, hemsjukvård, barnavårdscentral samt laboratorium.

Vart vänder jag mig?

Kumla Allé 5, 135 53 Tyresö

Telefon 08-718 71 20.

Öppettider måndag–fredag 08.00–17.00

Tyresö Hälsan

Inom vårdcentralen finns husläkare och distriktsköterskor, hemsjukvård, sjukgymnaster, psykolog, massör, fotvård, vaccinationer, laboratorium och en barnvårdscentral.

På Tyresö Hälsans webbplats ww.tyresohalsan.se hittar man en förteckning över adresser där det framgår vilka boende som alltid har rätt att vända sig till Tyresö Hälsans husläkare.

Vart vänder jag mig?

Björkbacksvägen 10, Box 44, 135 21 Tyresö
Telefon 08-742 43 00.
Öppettider måndag–fredag 07.00–17.00

Handens närsjukhus

När vårdcentralerna är stängda kan man ringa Handens jourmottagning:

Vart vänder jag mig?

Telefonbokad mottagning: 08-606 12 55
mån–fre 17.00–21.00 lör–sön 08.00–17.00

Tyresö psykiatriska öppenvård

Specialistmottagning i psykiatri med flera olika team. Man gör psykiatriska bedömningar, utreder och behandlar vuxna med olika psykiatriska behov. Psykiatrisk slutenvård finns på Ankaret i Haninge. Man får kontakt med mottagningen via egen anmälan eller via remiss.

Vart vänder jag mig?

Tidsbeställd mottagning måndag–torsdag
08.00–16.30 och fredag 08.00–14.30
Telefon reception 08-718 71 80
Jourtelefon dygnet runt 08-718 71 90
Besöksadress: Industrivägen 13, 2 trappor

Kommunens träningsenhet

Träningsenheten vänder sig till den som har fyllt 65 år och bor i eget boende och till personer i kommunens äldreboenden.

Vid enheten finns sjukgymnast och arbetsterapeut för träning och rehabilitering.

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta Träningsenheten, Björkbackens Äldrecentrum.
Telefon 08-5782 96 52

Kommunens demenssjuksköterska

Hos Tyresö kommun finns det en demenssjuksköterska vars främsta uppgift är att ge råd och stöd till personer med minneshandikapp och deras anhöriga/närstående.

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta Tyresö kommuns demenssjuksköterska på telefon 08-5782 98 78, mobil 070-488 98 78.

Rehabcenter

Tyresö Rehabcenter är en verksamhet i samverkan mellan kommunen och psykiatrin som erbjuder arbetslivinriktad rehabilitering för personer med psykisk ohälsa. Rehabombud vid centret arbetar fram individuellt utformade rehabiliteringsprogram

som ska leda till en ökad livskvalitet samt ökad självförsörjning.

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta Rehabcenter på telefon 08-5782 72 01 eller sök på www.rehab.nu

Vattenhuset

I Vattenhuset på Industrivägen 24 ges möjlighet till bad och vattengymnastik med högre vattentemperatur. Flera av de lokala handikappföreningarna har badtider i Vattenhuset.

Vart vänder jag mig?

Sök på www.vattenhuset.com
För mer information telefon 08-798 50 88

Mer information om vård och rehabilitering

Vårdguiden på telefon

Svarar dygnet runt på frågor om vård. Medicinska råd ges av erfarna sjuksköterskor. Man kan även få sjukvårdsrådgivning på andra språk. Telefon 08-320 100.

Vårdguiden på internet. www.varldguiden.se

Ger upplysningar om bland annat telefonnummer och adresser till vårdmottagningar i Stockholms län med kartor och färdvägar eller svarar på frågor om funktionshinder. Det finns länkar till fördjupad information.

Handikappupplysningen på telefon

Man kan ringa till Handikappupplysningen om man har frågor om handikapp och funktionshinder (även frågor som inte bara gäller vård och rehabilitering). Telefon 08-690 60 10, texttelefon 08-690 60 14.

Handikappupplysningen på internet

På webbplatsen får man information och tips i frågor om funktionshinder. www.hu.sll.se

Hjälpmiddelsinstitutet

Hjälpmiddelsinstitutet har en biblioteksdatabas som heter Hicat. Den innehåller böcker, rapporter, tidskrifter, artiklar, videofilmer och cd-rom som handlar om funktionshinder, sjukdomar, rehabilitering och hjälpmedel. Man kan beställa hemlån av böcker och artiklar i samband med att man söker i databasen. www.hi.se

Pion/patientinformation

Pion är en nationell databas med patientinformation, det vill säga information för patienter och anhöriga om hälsa och sjukdom. En stor del av referenserna i Pion utgörs av länkar till fulltext information på internet. I databasen finns även hänvisningar till böcker och artiklar. www.pion.net

Landstingets verksamheter i Stockholms län som vänder sig till vuxna med funktionshinder

Aspergercenter för vuxna

Asperger Center är ett länsövergripande stöd- och kunskapscenter för vuxna personer med diagnosen Aspergers syndrom/högfungerande autism.

Centret erbjuder insatser som kan hjälpa personer till ett bättre fungerande vardagsliv, kunskap om funktionshindret samt, så vitt möjligt, medverka till en högre kunskapsnivå i den omgivande miljön.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 56 34

Besöksadress:

Hjalmar Cederströms gata 3, E-huset

Webbsida: www.habilitering.nu

Autismcenter för vuxna

Centret ger insatser till personer från Stockholms län som är över 18 år och har fått diagnosen autism/autismliknande tillstånd i kombination med utvecklingsstörning. Man ger även stöd och konsultation till anhöriga. Insatserna ges av arbetsterapeut, kurator, logoped, psykolog, specialpedagog eller sjukgymnast.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-617 79 69

Besöksadress: Stadshagsvägen 7, 3 trappor

Webbsida: www.habilitering.nu

Autismforum

Autismforum är ett kunskapscenter för autism, Aspergers syndrom och andra autismliknande tillstånd. Man samlar, bearbetar och sprider kun-

skap och erfarenheter genom sin webbplats, ett bibliotek och genom att anordna föredrag.

Man kan ställa frågor om autism och Aspergers syndrom till Autismforum via e-post eller telefon. Man kan också besöka biblioteket. Det finns ingen personlig rådgivning eller annan stödjande verksamhet.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 60 53, 08-690 60 52

Texttelefon 08-690 60 14

Besöksadress: Hjalmer Cederströms gata 5

Webbsida: www.autismforum.se

Bosse Kunskapscenter

Bosse – Råd, Stöd & Kunskapscenter arbetar med rådgivning, information, personligt utformat stöd och utbildning till funktionshindrade 16–64 år. Man arbetar med frågor om personlig assistans, bostad, arbete och annan service.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-544 886 60, 08-544 886 76

Texttelefon 08-544 886 76

Besöksadress: Döbelnsgatan 59

Webbsida: www.bosse-kunskapscenter.se

Dövblindteamet för barn, ungdomar och vuxna

Dövblindteamet vänder sig till barn, ungdomar och vuxna personer boende i Stockholms län som är dövblinda eller på väg mot dövblindhet och deras närstående. Teamet ger råd och stöd i olika frågor som sammanhänger med funktionshindret.

Man bistår med samordning och att insatser görs tillgängliga för målgruppen.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 60 73

Texttelefon 08-690 60 97

Besöksadress: Norrtullsgatan 14 H

Webbsida: www.habilitering.nu

Dövteamet

Dövteamet erbjuder råd, stöd och hjälp till vuxna barndomsdöva och vuxna barndomshörselskadade personer som använder teckenspråk.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 60 73

Texttelefon 08-690 61 49

Besöksadress: Norrtullsgatan 14 H

Webbsida: www.habilitering.nu

Habiliteringscenter Nacka för barn, ungdom & vuxna

Man ger insatser till barn, ungdomar och vuxna från 16 år, med omfattande funktionshinder som utvecklingsstörning och rörelsehinder. Man ger även stöd och konsultation till anhöriga, närstående och gode män. Insatserna ges i första hand av sjukgymnast, arbetsterapeut, kurator, logoped och psykolog.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-747 54 00

Telefontid: måndag–fredag 08.00–12.00

måndag–fredag 13.00–15.00.

Eller sök på www.habilitering.nu

Besöksadress: Lasarettvägen 4

Handikapp & Habilitering

Handikapp & Habilitering erbjuder råd, stöd och behandling till barn, ungdomar och vuxna med

livslånga funktionsnedsättningar, till exempel utvecklingsstörning, autism och rörelsehinder.

Man erbjuder också stöd till anhöriga och personal i barnets, ungdomens och den vuxnes närmiljö.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 60 00

Texttelefon 08-690 60 14

Besöksadress: Hjalmar Cederströms Gata 5

Webbsida: www.habilitering.nu

Hjärnskadecenter

Man ger insatser till ungdomar och vuxna mellan 16 och 65 år med förvärvad hjärnskada. Man ger även stöd och konsultation till anhöriga, närstående och gode män. Insatserna ges i första hand av sjukgymnast, arbetsterapeut, kurator, logoped, specialpedagog och psykolog.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 60 60

Besöksadress: Tideliussgatan 12, 4 trappor

Webbsida: www.habilitering.nu

Klara mera – Kunskapscenter för kognitivt stöd

Klara Mera arbetar för att ge ökad tillgång till och mer kunskap om begåvningsstödjande hjälpmedel. Man vänder sig till ungdomar och vuxna personer med måttlig och lindrig utvecklingsstörning, deras anhöriga och personal.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 09 95

Besöksadress: Tideliussgatan 12

Webbsida: www.klaramera.nu

Move & Walk

Habilitering för barn, ungdomar och vuxna med neurologiska skador. Träningen bedrivs enligt Move & walkmetoden som är en vidareutveckling av konduktiv pedagogik.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-624 99 91

Besöksadress: Dalvägen 4 plan 6

Webbsida: www.movewalk.se

Ovanliga diagnoser

Ovanliga diagnoser är en verksamhet som arrangerar seminarier och hjälper till att hitta information om ovanliga diagnoser som leder till funktionshinder.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 60 33. Texttelefon 08-690 60 14

Besöksadress: Hjalmar Cederströms gata 5

Webbsida: www.habilitering.nu

Psykoterapimottagningen för vuxna med funktionshinder

Psykoterapimottagningen tar emot vuxna personer med funktionshinder, främst utvecklingsstörning. Verksamheten utgör ett komplement till habiliteringscenter. Man vänder sig först till sitt habiliteringscenter där det görs en utredning. Om det är psykoterapi man behöver och detta inte kan erbjudas på habiliteringscentret, skrivs en internremiss till psykoterapimottagningen.

På mottagningen bedrivs psykodynamisk psykoterapi. Psykologerna på mottagningen har specialkunskaper om funktionshinder och psykiska besvär. Behandlingen är kostnadsfri.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 60 58

Besöksadress: Tideliussgatan 12

Webbsida: www.habilitering.nu

PUFFA – träningscenter för vuxna

PUFFA är ett länsövergripande träningscenter för rörelsehindrade personer i åldern 20–65 år som bor i Stockholms län. Här kan man träna kondition och styrka i det handikappanpassade gymmet, samt träffa sjukgymnast och arbetsterapeut om så önskas.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 60 51

Besöksadress: Tideliussgatan 12, 1 trappa

Webbsida: www.habilitering.nu

Övrigt

Träningscentret vid Röda Korsets sjukhus

Har man ett medfött rörelsehinder utan begåvningshandikapp, är över 18 år och bosatt inom Stockholms län, kan träningscentret vid Röda Korsets sjukhus vara ett alternativ. Här kan man träna intensivt i åtta veckor hos sjukgymnast och arbetsterapeut i lokaler där det också finns en varmvattenbassäng. Därefter kan man själv fortsätta träningen under fyra månader.

Träningscentret kan ordinera hjälpmedel och har även tillgång till ortoped för konsultation. Träningen är gratis, ingen remiss behövs.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-791 15 31

Besöksadress: Brinellvägen 2

Webbsida: www.rodakorsetssjukhus.se

Patientens rättigheter

Eget beslut om man ska bli undersökt och behandlad

Man har, och vid behov även närstående, rätt att få information om sitt hälsotillstånd och om de metoder för undersökning, vård och behandling som finns. Vårdpersonalen ska förklara nyttan och riskerna med möjliga undersökningar och behandlingar, men också vilka följder det kan bli om man avstår från vård.

Rutiner och riktlinjer för den behandling man kan få

När man fått en viss diagnos finns det oftast helt givna rutiner för undersökningar och behandlingar. Ibland finns det nationella riktlinjer från myndigheter som Socialstyrelsen eller Läkemedelsverket. Syftet med riktlinjerna är att man ska få lika modern och bra vård oavsett var man bor i landet.

Rätt att välja läkare

Man ska kunna välja läkare som har specialistkompetens i allmän medicin var som helst inom hela sitt landsting. Om man behöver så kallad högspecialiserad vård kan man få remiss till ett annat landsting. Då står det egna landstinget i princip för hela kostnaden.

Rätt att läsa sin journal

I princip har man som patient rätt att få ta del av all information som gäller den vård man får. Anhöriga får bara ta del av informationen om man som patient har gett sitt uttryckliga tillstånd. Informationen får också ges till anhöriga om personen är demenssjuk eller okontaktbar.

Rätt att få en andra läkarbedömning

Sedan några år finns också möjlighet till en förnyad medicinskt bedömning, en så kallad second opinion. Det innebär att man kan få bli undersökt av en annan läkare än den man först gick till om man har en livshotande eller särskild allvarlig sjukdom. Detta gäller då läkarens bedömning kan innebära särskilda risker eller har stor betydelse för ens framtida livskvalitet.

Den nationella vårdgarantin

Den nationella vårdgarantin innebär att man ska få boka tid hos en läkare samma dag som man söker vården, om vårdpersonalen bedömer att det finns ett medicinskt behov. Sedan ska man inom en vecka få bli undersökt av den läkare man fått tid hos. Inom 90 dagar ska man få komma till en specialistmottagning om det behövs.

Vårdens skyldigheter

Vårdens skyldigheter regleras i flera olika lagar. Som patient har man fått en mycket starkare ställning i vården jämfört med hur det var för några år sedan. Det beror framför allt på att lagen har skärpts så att en rad skyldigheter för vårdgivare och vårdpersonal har skrivits in i sjukvårdslagstiftningen.

Vårdpersonalen ska se till att man får information

Det är viktigt att man får veta av läkaren eller sjuksköterskan hur man kommer att bli informerad om till exempel svar på prover och vart man ska vända sig om man blir sämre.

Vårdpersonalen är skyldig att försäkra sig om att man har förstått innebörden av informationen, till exempel hur läkemedel ska tas.

Patientjournalen

All personal inom hälso- och sjukvården måste skriva ner sina bedömningar, åtgärder och liknande i journalen. Detta är så viktigt att det regleras i en särskild patientjournallag. I journalen ingår också till exempel röntgensvar, laboratoriesvar och liknande som inte är vanliga journalanteckningar.

En patientjournal ska alltid innehålla

- Kontrollerade personuppgifter.
- Uppgifter om varför man fått vård.
- Den diagnos man har fått, alltså den beskrivning av sjukdomen, samt de undersökningar och behandlingar man gått igenom.
- Uppgifter om vilken information man har fått, till exempel när det gäller vilka behandlingsalternativ som finns och möjligheter till ytterligare en medicinsk bedömning, så kallad second opinion.
- Uppgifter om vem som har gjort en viss anteckning i journalen och när anteckningarna gjordes.
- Uppgift om man har lämnat samtycke till att prover sparas enligt lagen om biobanker.

Anteckningarna i patientjournalen ska vara skrivna på svenska, vara tydliga och så långt som möjligt begripliga även för den som inte är medicinskt kunnig.

Tystnadsplikt och sekretess

Alla anställda inom hälso- och sjukvården, även administrativ personal, har tystnadsplikt och sekretess när det gäller allt som har med vården att göra. Detta gäller både inom den offentliga och den privata vården samt för apotekspersonal. Tystnadsplikten innebär att personalen inte får prata med obehöriga om en persons hälsotillstånd, behandling eller personliga förhållanden.

Även patientjournalen omfattas av tystnadsplikt och sekretess.

Lex Maria – personalen måste anmäla när någon skadas i vården

Lex Maria är en bestämmelse som innebär att personalen inom sjukvården i både landsting och kommuner är skyldiga enligt lag att anmäla till Socialstyrelsen när någon har drabbats av en allvarlig sjukdom eller skada på grund av vård eller behandling. Då ska man även som patient få information om att anmälan har gjorts och dessutom få möjlighet att beskriva vad som inträffat.

Lex Sarah – personalen måste anmäla missförhållanden

Lex Sarah är en bestämmelse som innebär att den som arbetar med att ge service och omvårdnad till äldre och funktionshindrade är skyldig enligt lag att anmäla övergrepp och brister i omsorgen.

Det gäller både de som till exempel sköter om gamla på äldreboende och de som hjälper äldre och funktionshindrade i deras hem. Lex Sarah gäller också personal som arbetar i privata företag, som arbetar på uppdrag av en kommun.

Om man inte är nöjd med vården Bra att klaga direkt hos vårdpersonalen

I första hand kan man klaga direkt hos den läkare eller annan vårdpersonal som har skött undersökning och behandling.

När det gäller kommunal hälso- och sjukvård som till exempel hemsjukvård vänder man sig till den medicinskt ansvariga sjuksköterskan, även kallad MAS, i kommunen.

Patientnämnden

Patientnämnden är en fristående, opartisk instans dit man kostnadsfritt kan vända sig med frågor som rör all offentlig finansierad hälso- och sjukvård,

landstingets tandvård samt landstingets handikapp- och habiliteringsverksamhet. Nämndens verksamhet regleras i en särskild lag.

Man kan både ringa och skicka in skriftliga klagomål till patientnämnden. Tjänstemännen ser till att få klagomålen utredda eller att rätt instans kopplas in.

Patientnämnden har inte juridiska befogenheter att ge en disciplinpåföljd till någon i sjukvårdspersonalen som begått fel. Det är i stället en fråga för Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, HSAN. En särskild uppgift för patientnämnden är att utse stödpersoner till patienter som genomgår psykiatrisk tvångsvård.

Vart vänder jag mig?

Patientnämnden
Box 1735, 118 91 Stockholm.
Telefon: 08-690 67 00
E-post: registrator@pan.sll.se
Webbsida: www.sll.se

Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd HSAN kan göra en rättslig prövning

Om man anser att någon som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen har gjort fel och man vill få saken rättsligt prövad, kan man anmäla den personen till Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, HSAN. Man kan anmäla alla som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen oavsett om de arbetar inom kommun eller landsting.

En anmälan till HSAN ska vara skriftlig. Det viktiga är att man tydligt anger vad man vill klaga på, när det inträffat och vilka personer man anser har ansvaret.

Vart vänder jag mig?

Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd (HSAN)
Box 3539, 103 69 Stockholm.
Besöksadress: Wallingatan 2 Stockholm
Telefon: 08-786 99 00. Webbsida: www.hsan.se

Ersättning vid vårdskada Patientskadeförsäkringen

Om man skadas inom vården kan man få ersättning för lidande, extra kostnader eller invaliditet, det vill säga en funktionsnedsättning som är bestående. Landstingen och kommunerna har tecknat en patientförsäkring i Landstingens Ömsesidiga Försäkringsbolag, LÖF. Den gäller även om man har skadats hos en privat vårdgivare som har vårdavtal med ett landsting.

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta
PSR, Personskadereglering AB
Box 178 30, 118 94 Stockholm.
Telefon: 08-551 010 00. E-post: info@psr.se
Webbsida: www.psr.se

Patientförsäkringsföreningen (PFF)

Om man skadas hos en vårdgivare som inte tecknat patientförsäkring har man ändå rätt till ersättning enligt Patientskadelagen.

Vart vänder jag mig?

Patientförsäkringsföreningen
Box 241 27, 104 51 Stockholm.
Telefon: 08-522 782 90. E-post: info@pff.se
Webbsida: www.pff.se

Hjälpmedel

Rätt hjälpmedel kan för många innebära skillnaden mellan en tillvaro i passiv isolering och en aktiv vardag i dialog med omvärlden.

I kapitlet behandlas vem som ansvarar för olika hjälpmedel och vart man vänder sig för rådgivning och utprovning.

Vad räknas som hjälpmedel och vem tillhandahåller dessa?

Hjälpmedel är produkter som man behöver när man har en funktionsnedsättning för att:

- Förebygga framtida förluster av funktionell förmåga.
- Förbättra eller bevara funktion eller förmåga att klara det dagliga livet.

Vem tillhandahåller hjälpmedel?

Landstinget ansvarar för hjälpmedel till kommuninnevånarna utom för personer som har särskilt boende. I det senare fallet ansvarar kommunen för hjälpmedlen.

Olika former av hjälpmedel Hjälpmedel för vardagsliv samt vård och behandling

Med hjälpmedel för det dagliga livet menas de hjälpmedel som behövs för att man själv eller med hjälp av någon annan ska kunna:

- Tillgodose grundläggande personliga behov, det vill säga att klä sig, äta, sköta sin personliga hygien med mera.

- Förflytta sig.
- Kommunicera med omvärlden.
- Fungera i hemmet och i närmiljön.
- Orientera sig.
- Sköta det dagliga livets rutiner i hemmet.
- Gå i skola.
- Delta i normala fritids- och rekreationsaktiviteter.

Arbetshjälpmedel

Arbetshjälpmedel är ett ansvar för arbetsgivaren, försäkringskassan och arbetsförmedlingen.

Arbetstekniska hjälpmedel är arbetsgivarens ansvar att tillhandahålla. Se kapitel Arbete och sysselsättning.

Skolhjälpmedel

Skolhjälpmedel som inte är ett ansvar utifrån Hälso- och sjukvårdslagen, är ett ansvar för varje skola att köpa in. Gränsdragning mellan skolans och hälso- och sjukvårdens ansvar kan se olika ut beroende på vilka överenskommelser som finns mellan sjukvårdshuvudmännen.

Fritidshjälpmedel

Se kapitlet Fritid och rekreation samt Barn och ungdom.

Hjälpmedel som förbättrar eller kompenserar olika funktionshinder Hörselskada och dövhet

Om man har en hörselskada eller är döv finns det hjälpmedel som förbättrar eller kompenserar hörseln.

Hörapparat och andra ljudförstärkare är exempel på kompenserande hjälpmedel om man har en hörselskada. Signaler som syns eller känns via vibrationer, till exempel signalsystem som blinkar

när telefonen ringer, är exempel på hörseltekniska hjälpmedel. Om man har en grav hörselskada eller är döv kan man telefonera med hjälp av texttelefon, fax eller bildtelefon. Tolkcentralen förmedlar teckenspråks-, vuxendöv- och dövblindtolkar.

Vart vänder jag mig?

Läkaren kan efter utredning remittera till hörcentral/hörselvård eller öronklinik.

Enheten för alternativ telefoni vid Stockholm läns landsting ordinerar texttelefon.

Telefon 08-406 73 80.

Tolkcentralen, som tillhör Stockholms läns landsting, tillhandahåller teckenspråkstolkar, dövblindtolkar och vuxendövtolkar. Tjänsten är kostnadsfri. Tolkcentralen växel 08-406 73 00

Läs- och skrivsvårigheter

Om man har läs- och skrivsvårigheter, så kallad dyslexi, behöver man oftast datorbaserat skriv- eller lässtöd som hjälpmedel.

Speciella rättstavningsprogram, talsyntes, scanner och daisyspelare är exempel på sådana hjälpmedel.

Möjligheten att få hjälpmedel förskrivna via hälso- och sjukvården för att kompensera läs- och skrivsvårigheter varierar i landet. Det kan finnas möjlighet att få sådana hjälpmedel via skolan eller som arbetsplatsanvisning.

Vart vänder jag mig?

Mer information kan du få från *Förbundet funktionshindrade med Läs- och Skrivsvårigheter*, FMLS, som kan informera om vilka hjälpmedel som finns, telefon 08-665 17 00.

Information kan du också få från *Hjälpmedelsinstitutet*, telefon 08-620 17 00.

Medicinska funktionsnedsättningar

Hjälpmedel för medicinska funktionsnedsättningar är kopplade till en medicinsk behandlingsinsats och kan vara ett av flera behandlingsalternativ som finns. Ett exempel på ett sådant hjälpmedel är stimulator för smärtlindring, så kallad TENS-apparat.

Varje landsting beslutar hur hjälpmedel för medicinska funktionsnedsättningar hanteras. Organisationen är därför olika i de olika landstingen.

Vart vänder jag mig?

Kontakta den klinik eller vårdcentral där du får din behandling. Du kan också få information genom att kontakta Hjälpmedelcentral Syd på telefon växel 08-616 48 00

Ortopediska hjälpmedel

Ortopedtekniska hjälpmedel är till för att korrigera eller kompensera om man har en funktionsnedsättning eller saknar en kroppsdel.

Exempel på ortopedtekniska hjälpmedel är ortoser (bandage eller stödskena), proteser och ortopediska skor.

Vart vänder jag mig?

Kontakta din läkare vid vårdcentral eller motsvarande. Läkaren skriver en remiss till ortoped.

Psykiska funktionshinder

Om man har psykiska funktionsnedsättningar finns det hjälpmedel som bland annat är till för att man ska få struktur på vardagen, få en bättre tidsuppfattning, hålla ordning på ekonomin och ha kontakt med omvärlden. Hjälpmedlen kan vara mycket enkla, som till exempel en whiteboard eller alma-

Bollmora
vårdcentral
hjälpmedels-
förråd.

nacka, eller mer avancerade som till exempel olika påminnelsehjälpmedel. Denna typ av hjälpmedel är ett nytt område och projekt med utveckling av metoder och hjälpmedel pågår.

Rörelsehinder

Om man har rörelsehinder finns det hjälpmedel som underlättar och gör det möjligt att utföra aktiviteter för att sköta sin hygien, till exempel dusch- och badhjälpmedel, eller rollator och rullstol för att kunna förflytta sig själv. Hjälpmedlet kan underlätta för anhöriga och vårdare som till exempel personlyft vid förflyttningar.

Vart vänder jag mig?

Ring till distriktsarbetsterapeut vid Bollmora vårdcentral/arbetsterapin telefon 08-718 72 43.

Synskada

Om man har en synskada finns det hjälpmedel som är till för att stödja eller kompensera funktionsnedsättningen. Det kan handla om olika sätt att göra det möjligt att orientera och förflytta sig samt att skriva eller ta del av skriven information.

Om man har synrester använder man hjälpmedel som på olika sätt förstorar och förtydligar. Om man är blind bygger hjälpmedlen på att man använder sin känsel och hörsel.

Exempel på hjälpmedel är förstörande system för att läsa, talsyntes och punktskriftsdisplay till dator samt punktskrivare. För att kunna läsa är tal- och kassettböcker och taltidning olika alternativ.

Om man är blind finns det möjlighet att få ledarhund. Det är speciellt tränade hundar som

markerar hinder när man förflyttar sig utanför den egna bostaden.

Vart vänder jag mig?

Läkare skriver remiss till syncentral.
Synskadade som vill ha en ledarhund skickar in en ansökan via sin syncentral till Synskadades Riksförbund.

Vart vänder jag mig?

Hjälpmedelcentral Syd kan ge mer information om hjälpmedel på telefon växel 08-616 48 00. Enheten för alternativ telefoni vid Stockholm läns landsting ordinerar texttelefon. Telefon 08-406 73 80.
Taltjänst i Stockholm telefon 08-22 37 07.
E-postadress taltjanst@sll.se

Tal- och språkskada

Om man har en tal- och språkskada finns det hjälpmedel för att underlätta kommunikation. Hjälpmedlen kan vara mycket enkla, som bilder för kommunikation med symboler, eller mer tekniskt avancerade som till exempel samtalsapparater.

Om man har en talskada finns det möjlighet att få texttelefon ordinerad.

Taltjänst erbjuder stöd till personer med röst - eller talsvårigheter. Taltjänst kan hjälpa till med:

- Stöd och hjälp vid kommunikationen mellan den talhandikappade och hans/hennes samtalspartner, till exempel vid ett läkarbesök eller ett föreningsmöte. Tolken upprepar eller förtydligar det man säger på ett neutralt sätt.
- Skriv- och lässtöd, till exempel att skriva brev, få viktiga dokument inlästa på band eller förklara svåra ord.
- Telefonstöd i form av trepartssamtal. Tolken finns med under samtalet och kan förtydliga vid behov, eller vara anteckningsstöd.

Innan Taltjänst utför ett uppdrag får man träffa en taltjänsttolk en eller ett par gånger. Man går tillsammans igenom vad man behöver hjälp med och tolken lär sig hur den personer kommunicerar och vilka hjälpmedel han/hon använder.

Utvecklingsstörning

Begåvningsstöd är ett samlingsnamn för olika typer av åtgärder som man kan behöva för att kompensera nedsatt begåvning om man har en utvecklingsstörning. Det kan vara anpassningar i miljön och hjälpmedel, men också en arbetsmetod och ett förhållningssätt.

Syftet med begåvningsstöd är att förenkla så att man mer självständigt kan förstå och kontrollera vad som händer. Det kan till exempel handla om att planera, passa tider och förstå information.

Begåvningsstöd i form av produkter kallas begåvningshjälpmedel och kognitiva hjälpmedel. Exempel på sådana är speciellt utformade datorprogram, tidshjälpmedel, anpassade almanackor och hjälpmedel för hantering av ekonomin. Det finns också olika former av bilder och symboler som minnes- och tankestöd och för kommunikation.

Det finns olika grad av utvecklingsstörning, därför varierar behovet av kompenserande och utvecklande stöd mycket, beroende på vilken utvecklingsnivå man är på. Ofta finns även andra funktions-nedsättningar, som rörelsehinder, svårigheter att kommunicera eller syn- och hörselskador. Då har man behov av ytterligare hjälpmedel som måste anpassas till rätt utvecklingsnivå.

Vart vänder jag mig?

Kontakta Habiliteringscenter Nacka
telefon 08-747 54 00.

Eller kontakta arbetsterapeut vid Bollmora vårdcentral/arbetsterapin telefon 08-718 72 43.

Demens

Om man är demenssjuk finns det hjälpmedel för att stödja minnet, öka tryggheten och säkerheten och för att undvika de risker som man kan utsätta sig själv och andra för.

Exempel på hjälpmedel är tidshjälpmedel, larm, speciella telefoner som gör det lättare att ringa och programmerbara dosetter för mediciner.

Anpassning av bostaden, till exempel spisvakt, kan vara aktuell om man har demenssjuk.

Vart vänder jag mig?

Kontakta arbetsterapeut eller distriktsarbetsterapeut vid Bollmora vårdcentral/arbetsterapin telefon 08-718 72 43.

För rådgivning kan du också kontakta kommunens demenssjuksköterska telefon 08-5782 98 78.

Dövblindhet

Om man är dövblind har man oftast syn- eller hörselrester i olika grad. Kombinationen syn- och hörselskada gör att man har ett omfattande kommunikations- och informationshinder samt att man är i stort behov av hjälpmedel, exempelvis för att kunna läsa och skriva.

Om man är helt blind behövs hjälpmedel som utnyttjar känseln, till exempel så kallad punktläsråd för dator. Hörselskadan kan man kompensera med hörapparat eller andra ljudförstärkande hjälpmedel.

För telekommunikation behövs text-, bild och/eller punktskriftstelefoner. Även hjälpmedel som gör att man uppmärksammar signaler är viktiga och det finns hjälpmedel som ger ifrån sig ljud, ljus och vibrationer. Det finns också hjälpmedel som tagits fram speciellt för dövblinda.

Synskadan kan man kompensera med olika hjälpmedel, dels för att kunna orientera sig och förflytta sig, dels för att kunna skriva och ta del av skriven information. Har man synrester kan förstorande hjälpmedel vara till god hjälp för att exempelvis kunna läsa och skriva. Är man dövblind har man möjlighet att få ledarhund.

Om man är dövblind eller inte kan teckenspråk eller handalfabet, finns dövblindtolkar som kan hjälpa till att kommunicera.

Vart vänder jag mig?

Kontakta läkare på vårdcentralen som skriver remiss till Syn- eller Hörcentralen eller motsvarande för att få prova ut hjälpmedel och få dem utskrivna. En del hjälpmedel provas ut av Tolcentralen. Ofta behövs ett samarbete för att nå en bra helhetslösning.

Flerfunktionshinder

Om man har flera funktionsnedsättningar behöver man insatser från flera enheter när hjälpmedel ska skrivas ut.

Det är viktigt att det totala behov man har bedöms och att de hjälpmedel som skrivs ut fungerar tillsammans för att man ska få en så bra funktion som möjligt.

Vart vänder jag mig?

Kontakta den enhet där du får din habilitering/
rehabilitering eller ring till

Bollmora vårdcentral/arbetsterapin
telefon 08- 718 72 43.

Om du är över 65 år kan du även kontakta
Träningsenheten vid Björkbackens äldrecentrum
telefon 08-5782 96 52.

Vissa förbrukningsartiklar vid kroniska sjukdomar eller funktionsnedsättningar

Förbrukningsartiklar är produkter som man har ett kontinuerligt behov av om man har allvarliga sjukdomar eller funktionsnedsättningar. Det kan exempelvis vara produkter för urinkontinens och stomi. Vissa förbrukningsartiklar får man utan kostnad om man är sjuk eller har en funktionsnedsättning, medan andra måste köpas. En del av dessa omfattas av högkostnadsskydd.

Vart vänder jag mig?

Landstinget eller Tyresö kommun är ansvariga för förbrukningsartiklar. Inom landstinget kan du få information på den klinik där du behandlas för din sjukdom eller via distriktssköterskan.

I kommunen kan den medicinskt ansvarige sjuksköterskan, MAS, ge information.

Telefon växel 08-5782 91 00.

Ytterligare information om hjälpmedel som är bra att känna till**Hjälpmedel till låns**

När man inte längre har behov av ett hjälpmedel man lånat av landstinget ska det lämnas tillbaka.

Ofta är ett lån gratis, men i vissa fall betalar man en hyra eller en avgift. För ortopediska hjälpmedel får man betala en engångsavgift, liksom om man får en hörapparat utprovad.

Det finns ett högkostnadsskydd för hjälpmedel. Man betalar maximalt 2 000 kronor i avgifter för hjälpmedel under ett år. Barn med bestående funktionshinder och barn inskrivna i habiliteringen har rätt till gratis hjälpmedel.

Reparationer

Reparationer av hjälpmedel som skrivits ut bekostas oftast av sjukvårdshuvudmannen. I samband med att hjälpmedlet tas i bruk får man själv eller anhörig information om vart man ska vända sig om hjälpmedlet behöver repareras. Förbrukningsmaterial får man betala själv.

Kommunens ansvar för hjälpmedel

De enheter eller personer som arbetar med hjälpmedel inom kommunen är:

- Medicinskt ansvarig sjuksköterska, MAS
- Träningsenheten
- Äldreomsorgen
- Syn- och hörselinstruktören.
- Handikappomsorgen i särskilt boende

Medicinskt ansvarig sjuksköterska

Medicinskt ansvarig sjuksköterska, MAS, är den person som har ansvaret för kvalitet och säkerhet inom den kommunala hälso- och sjukvården.

Vart vänder jag mig?

För ytterligare frågor inom kommunens ansvarsområde för hjälpmedel kontakta medicinskt ansvarig sjuksköterska telefon växel 08-7582 91 00.

Träningsenheten vid Björkbackens Äldrecentrum

Vid Träningsenheten finns arbetsterapeut och sjukgymnast som svarar för rehabilitering för personer över 65 år. Personalen på Träningsenheten kan skriva ut hjälpmedel. Kommunen har ett lokalt hjälpmedelsförråd med tillgång till de vanligaste hjälpmedlen och samarbetar i övrigt med landstingets hjälpmedelscentral eller motsvarande.

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta Träningsenheten, Björkbackens Äldrecentrum
telefon 08-5782 96 52

Äldre- och handikappomsorgen

Äldre- och handikappomsorgen har i första hand ett ansvar för att de personer som har ett särskilt boende får de hjälpmedel som de behöver.

Trygghetslarm går att hyra av kommunen

Syn- och hörselinstruktör

Kommunen har en deltidstjänst som syn- och hörselinstruktör. Om man har en synskada eller hörselskada kan man få hjälp till ett mera aktivt liv i hemmiljö. Man kan till exempel träna användningen av syn- och hörselhjälpmedel och instruktören kan förmedla kontakter med sjukvården.

Vart vänder jag mig?

Kontakta konsumenten på telefon växel 08-5782 91 00.

Mer information

På www.vardguiden.se under "Tema Funktionshinder" finns mycket att läsa om hjälpmedel.

Se även www.hjalpmedelsguiden.sll.se

eller www.sodexohjalpmedelservice.se

Du som inte har tillgång till internet kan ringa vårdguiden på telefon 08-320 100 för mer information.

Förnya på nätet

Den som vill förnya eller förlänga sitt hjälpmedelslån kan göra det genom internettjänsten "Mina vårdkontakter" på www.vardguiden.se

Köpa själv

Apoteken har ett stort hjälpmedelsortiment.

Hjälpmedelscentralen (Bergtallsvägen 10 i Älvsjö) och Sodexho (Rissneleden 6 i Sundbyberg) säljer mindre hjälpmedel.

www.hjalpnu.se och www.mednet.se säljer hjälpmedel.

Hjälpmedelsinstitutet har en hemsida för smarta, enkla hjälpmedel i hemmet:

www.hi.se/smartating

Det finns flera butiker som säljer olika typer av hjälpmedel. Du hittar dem genom att söka på www.eniro.se eller i telefonkatalogens gula sidor. Sök på rubriker som handikapputrustning, sjukvårdsartiklar eller hjälpmedel.

Personligt stöd

Kommunen erbjuder ett antal olika insatser för personligt stöd enligt Socialtjänstlagen (SoL). Om man har ett mer omfattande stödbehov kan man ha rätt till insatser enligt Lagen om Stöd och Service, LSS.

God man är en person som hjälper till i ekonomiska frågor, och att bevaka de rättigheter man har som medborgare.

Stöd enligt socialtjänstlagen (SoL)

Man kan ansöka om till exempel följande insatser:

- Hjälp i hemmet (se kapitlet Boende).
- Trygghetslarm. Det är en insats om man snabbt behöver komma i kontakt med hemtjänsten.
- Avlösarservice. Föräldrar med barn med funktionshinder kan genom denna insats få avlösning i sitt omvårdnadsarbete.
- Ledsagarservice. Kan fås då man på grund av funktionshinder behöver ledsagning för att kunna ta del i samhällslivet.
- Kontaktperson/kontaktfamilj. Insatsen är till för att öka deltagandet i samhällslivet och få kontakter utanför det egna hemmet.
- Social färdtjänst.
- Riksfärdtjänst (se kapitlet Färdtjänst och resor).
- Särskilda boendeformer (se kapitlet Boende).

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta kommunens biståndshandläggare på telefon 08-5782 91 00 eller sök på www.tyreso.se/stod och vård

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade – LSS

Sjukvårdshuvudmannen har det grundläggande ansvaret för hälso- och sjukvård, habilitering, rehabilitering, och hjälpmedel. Om man har vissa funktionsnedsättningar och särskilda behov finns dessutom lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Kommunen har ansvar för huvuddelen av de olika stödinsatserna.

LSS ska underlätta ett självständigt liv

Syftet med lagen är att människor med funktionsnedsättningar ska få det stöd som behövs för att kunna leva ett så självständigt liv som möjligt.

Vem omfattas av lagen?

Följande personer omfattas av lagen:

1. Personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd.
2. Personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.
3. Personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande.

Funktionshindret måste vara stort, varaktigt och förorsaka betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och förutsätta ett omfattande behov av stöd och service.

Hur man ansöker

Man behöver själv aldrig veta vilken lag som är aktuell, för att kunna ansöka om en insats. Det är kommunens biståndshandläggare som ger information, hjälper till med ansökan och förmedlar vid behov kontakt med andra tjänstemän eller myndigheter. När man lämnat in en ansökan till biståndsavdelningen börjar biståndshandläggaren göra en utredning. Ibland måste information sökas hos olika myndigheter för att bedömningen ska bli så korrekt som möjligt. Alla beslut kan överklagas. Man ska alltid få information och hjälp om hur man överklagar ett beslut.

Individuell plan ger inflytande

När man får stöd enligt LSS kan man ansöka om en så kallad individuell plan.

Syftet med planen är att man själv ska ha inflytande och överblick över de åtgärder som planeras. Den individuella planen ska också underlätta samordningen mellan dem som har ansvaret

för olika typer av stöd, till exempel försäkringskassan och hemsjukvården. Själva samordningen är kommunens ansvar.

Planen ska skrivas i samråd mellan den som behöver stöd och de som beslutar om stöd. Den ska innehålla både beslutade och planerade insatser. Även insatser som görs av andra än kommunen eller landstinget ska finnas med.

Den individuella planen ska omprövas minst en gång om året så att det stöd man får verkligen motsvarar de behov man har.

Tio olika typer av stöd

LSS innehåller tio olika typer av hjälpinsatser.

Insatserna är:

1. Rådgivning och annat personligt stöd.
2. Personlig assistans eller ekonomiskt stöd för sådan assistans.
3. Ledsagarservice
4. Kontaktperson
5. Avlösarservice i hemmet.
6. Korttidsvistelse utanför det egna hemmet.
7. Korttillsyn för skolungdom över tolv år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen samt under lov..
8. Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar.
9. Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskild anpassad bostad för vuxna.
10. Daglig verksamhet. Denna insats gäller dem som tillhör personkrets 1 och 2.

I princip betalar man inget för de särskilda hjälpinsatserna. Om man bor i bostad med särskild service får skäliga avgifter tas ut för hyra, fritidsaktiviteter och kulturella aktiviteter. Om man har barn som bor i familjehem eller liknande ska man bidra till barnets försörjning.

1. Råd och stöd

LSS-lagen ger rätt till expertstöd. Stödet ska kunna ges av till exempel kurator, psykolog, sjukgymnast, förskolekonsulent, talpedagog, logoped, arbetsterapeut eller dietist. Insatsen är landstingets ansvar.

Vart vänder jag mig?

När det gäller vuxna kontakta Nacka habiliteringscenter, telefon 747 54 00.

För barn tar du kontakt med Habiliteringscenter Haninge, telefon 504 102 00.

2. Personlig assistans

Den som har ett stort och varaktigt funktionshinder och behöver hjälp med alla grundläggande behov, som personlig omvårdnad, förflyttningar och kommunikation, kan ha rätt till personlig assistans.

Om behovet av assistans överstiger 20 timmar i veckan, görs ansökan till försäkringskassan, enligt LASS, lagen om assistansersättning.

När man blivit beviljad assistans kan man ha sina assistenter anställda på olika sätt:

- Man är själv arbetsgivare.
- Man ger kommunen i uppdrag att vara arbetsgivare.
- Man ger uppdraget till ett privat eller kooperativt företag.

3. Ledsagarservice

Ledsagarservice är till för den som behöver stöd, på olika sätt, till exempel för att träffa vänner eller delta i samhällets fritids- och kulturutbud. För den som har personlig assistent ingår ledsagarservice i assistansen.

4. Kontaktperson

Kontaktperson är en medmänniska som man gör trevliga saker tillsammans med och som kan hjälpa

till med goda råd i olika situationer. Innehållet i träffarna är helt och hållet beroende på ens intressen och önskemål. Målsättningen kan vara att bryta isolering.

5. Avlösarservice i hemmet

Föräldrar till barn med funktionshinder kan behöva avlösning i sitt omvårdnadsarbete. Genom avlösarservice, som kan vara både regelbunden eller tillfällig, får föräldrarna en möjlighet till trygg avkoppling eller möjlighet att kunna göra egna aktiviteter utanför hemmet.

6. Korttidsvistelse utanför hemmet

För personer som har funktionshinder innebär insatsen en möjlighet till miljöombyte och rekreation, och för anhöriga en möjlighet till avlösning i sitt omvårdnadsarbete. Korttidsvistelse anordnas i korttidshem, i en annan familj eller som lägervistelse.

7. Korttidstillsyn för skolungdom över tolv år

En del barn med funktionshinder kan behöva fortsätta i eftermiddagstillsyn efter det att de fyllt 12 år. Korttidstillsynen kan fortsätta tills personen avslutar gymnasiet. Insatsen erbjuds i anslutning till skoldagen samt under lov dagar.

8. Bostad med särskilt service för barn och ungdom

Barn och ungdomar med stora och varaktiga funktionshinder och som inte kan bo hos sina föräldrar, kan ha rätt att bo i en annan familj eller i en bostad med särskild service.

9. Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad

Bostad med särskild service är en insats för den som har ett omfattande behov av stöd från en fast personalgrupp där stödet erbjuds under dygnets alla timmar. Eftersom planeringen av nya bostäder tar lång tid är det mycket viktigt att en biståndshandläggare i god tid får del av de framtidsplaner man har.

10. Daglig verksamhet för den som är i yrkesverksam ålder

Personer med utvecklingsstörning eller personer med begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder har rätt till daglig verksamhet enligt LSS. Rättigheten gäller personer i yrkesverksam ålder, som inte står till arbetsmarknadens förfogande eller deltar i utbildning.

Vart vänder jag mig?

Kontakta kommunens biståndshandläggare på telefon växel 08-5782 91 00.

God man

God man är en person som kan hjälpa till med sådant som man inte klarar av själv. God man har till uppgift att bevaka rätt, förvalta egendom och sörja för person. Den enskilde kan själv ansöka om god man. Ansökan lämnas till biståndshandläggaren som bilägger en social utredning. Handlingarna skickas till överförmyndaren i kommunen. Det är därefter tingsrätten som avgör ärendet. Har man eget förslag på god man anges detta, annars hjälper överförmyndaren till med lämplig person.

Vart vänder jag mig?

Kontakta kommunens handläggare för god man telefon 08-5782 93 67.

Ekonomiskt stöd, kostnader och avgifter

Vem har rätt att få handikappersättning?
Hur ser reglerna för bilstöd ut?

Finns det ett högkostnadsskydd för hjälpmedel?
Detta är bara några av de frågor som besvaras
i detta kapitel.

Bilstöd

Bidrag till bil – bilstöd

Man kan få bidrag till bil, så kallat bilstöd, om man har en varaktig funktionsnedsättning och därför har stora svårigheter att förflytta sig eller anlita allmänna kommunikationer.

Det kan gälla om man är beroende av olika hjälpmedel, till exempel rullstol, rullator eller käppar. Man kan även få bidrag om man har svårare astmatiska besvär eller andra allvarliga tillstånd. Om man är förälder till ett barn med funktionsnedsättning kan man också få bilstöd.

Bilstödet kan beviljas vart nionde år för inköp och vid behov för anpassning av bil, motorcykel eller moped.

Bilstödet omfattar följande delar

- Grundbidrag, ej inkomstprövat, för inköp av bil.
- Anskaffningsbidrag, inkomstprövat, för inköp av bil.
- Anpassningsbidrag, för anpassning eller anordning på bilen så att man själv ska kunna använda den. Detta förutsätter att man uppfyller förutsättningarna för bilstöd och därför har rätt till stöd.
- Bidrag till körkortsutbildning kan i vissa fall beviljas om man är under 65 år, har beviljats bilstöd och är i behov av bil för att till exempel kunna försörja sig.

Bilstöd kan sökas i följande fall

- Om man har en funktionsnedsättning, är under 65 år och beroende av motorfordon för förvärvsarbete eller rehabilitering/utbildning.
- Om man har en funktionsnedsättning, är under 65 år och har fått bilstöd enligt reglerna för ovanstående grupp men sedan fått sjukersättning/aktivitetsersättning.

- Om man tillhör en annan kategori av funktionsnedsatta i åldern 18 – 50 år.
- Om man har en funktionsnedsättning och är förälder till barn under 18 år.
- Om man är förälder till ett barn med funktionsnedsättning.

För de två första grupperna krävs inte att man själv har körkort om någon annan förare kan anlitas för resorna. För de tre övriga kan man få bilstöd om man själv kör bilen.

Vart vänder jag mig?

Försäkringskassan handlägger och beslutar om bilstöd.

Mer information får man hos försäkringskassan i Haninge, Rudsjöterassen 1, 136 40 Handen.

Telefon 0771-52 40 80.

Servicetelefon 020-52 45 24.

Försörjningsstöd

Ekonomisk hjälp eller bistånd i form av försörjningsstöd kan av olika skäl vara aktuellt vid något tillfälle i livet.

Socialtjänstlagen (SoL), tillsammans med riktlinjer som beslutats av kommunens politiker, avgör om man har rätt till försörjningsstöd och hur mycket pengar man har rätt till. Rätten till försörjningsstöd finns bara när alla andra möjligheter är uttömda.

Försörjningsstödet ska täcka de mest grundläggande behoven som kostnader för mat, boende, arbetsresor, hemförsäkring med mera. Man kan också ansöka om ekonomisk hjälp för andra ändamål.

Försörjningsstöd söks för en månad i taget. Ansökan görs via Försörjningsstödenheten.

Vart vänder jag mig?

Kontakta Försörjningsstödenheten i kommunen telefon växel: 5782 91 00. Tidsbokningen är öppen måndag–fredag kl 08.30–09.30 och 13.00–14.00
Tisdag eftermiddag stängt.

Handikappersättning

Vem kan få handikappersättning?

Om man har en funktionsnedsättning kan man få handikappersättning från och med juli månad det år man fyller 19 år. Det krävs att man behöver mer tidskrävande hjälp av en person för att klara det dagliga livet, sitt arbete, sina studier eller att man har betydande merkostnader.

För att kunna få handikappersättning måste man ha fått funktionsnedsättningen innan man fyller 65 år och ha ett sådant behov av stöd i minst ett år. Man kan få handikappersättning i vissa fall också efter fyllda 65 år. Storleken på handikappersättningen beror på hur mycket hjälp man behöver och hur stora merkostnader man har.

Hur stor blir ersättningen

Handikappersättningen är 36, 53 eller 69 procent av prisbasbeloppet (40 300 kr år 2007) beroende på vilket behov man har av hjälp eller hur stora merkostnaderna är. Handikappersättningen är skattefri.

Om man är blind eller saknar ledsyn får man 69 procent av prisbasbeloppet så länge man inte har hel eller del av aktivitetsersättning eller ålderspension, därefter minskas ersättningen.

Om man är döv eller gravt hörselskadad får man minst 36 procent av prisbasbeloppet.

Vård utanför hemmet

Handikappersättning betalas inte ut till den som vårdas på eller utanför en institution på samhällets

bekostnad, om vården där beräknas pågå under minst sex månader.

För de dagar man inte vårdas på institutionen kan man däremot ha rätt till daghandikappersättning. Observera dock att om man vårdas på sjukhus eller annan institution under högst sex månader kan man få behålla handikappersättningen under tiden.

Vart vänder jag mig?

Försäkringskassan handlägger ansökningar om handikappersättning. Till ansökan ska man bifoga ett läkarutlåtande om hälsotillstånd. Mer information får du hos försäkringskassan i Haninge, Rudsjöterassen 1, 136 40 Handen. Telefon 0771-52 40 80. Servicetelefon 020-52 45 24. Sök på www.forsakringskassan.se

Omvårdnadsbidrag

Vem kan få omvårdnadsbidrag?

Om man vårdar en anhörig kan man ansöka om omvårdnadsbidrag. Det kräver ett omfattande behov av hjälp med personlig omvårdnad och tillsyn regelbundet minst fem timmar per dygn.

Bidraget kan kombineras med andra former av stöd. Ersättningen är ett skattefritt stimulansbidrag. Beslut om dessa insatser fattas av biståndshandläggare efter utredning.

Vart vänder jag mig?

För mer information om ansökan, kontakta handläggarna på kommunens biståndsavdelning. Telefon växel 08-5782 91 00.

Hemtjänst – avgifter i ordinärt boende och korttidsboende år 2007

Hemtjänstavgift

Kostnader för serviceinsatser, det vill säga städ, tvätt, inköp eller matdistribution är 60 procent av avgiftsutrymmet. Högsta avgiften är 662 kronor per månad. För omvårdnadsinsatser eller omvårdnadsinsatser i kombination med serviceinsatser är avgiften 60 procent av avgiftsutrymmet. Högsta avgiften är 1.059 kronor per månad. För omvårdnadsinsatser mer än dagtid är avgiften 90 procent av avgiftsutrymmet. Högsta avgiften är 1.588 kronor per månad.

Trygghetslarm

Avgiften är 200 kronor per månad. Om trygghetslarm beviljats ingår avgiften i hemtjänstavgiften för de som har hemtjänst och betalar hemtjänstavgift.

Matavgifter

Avgifter för mat som tillhandahålls efter bistånds-

prövning: Matlåda när man har hemtjänst 35–37 kronor per matlåda. Mat i dagvård 54 kronor/dag.

Korttidsboende

Avgiften är 53 kronor per dag samt matkostnad 88 kronor per dag, totalt 141 kronor per dag. Avgift för resa som kommunen anordnar tillkommer med 20 kronor/resa, dock högst 200 kronor i månaden.

Avdrag på hemtjänstavgift

Vid sjukhusvistelse gäller avdrag på avgiften från första dagen. Vid annan frånvaro gäller avdrag på avgiften från första dagen om man meddelat detta mer än 14 dagar i förväg.

Vart vänder jag mig?

För mer information, kontakta avgiftshandläggare på handikappomsorgen telefon 08-5782 95 95.

Patientavgifter och högkostnadsskydd

Vad får man betala?

Man betalar för de flesta läkarbesök.

När man besöker sin läkare på vårdcentralen brukar avgiften vara 100–150 kronor liksom vid besök hos gynekolog och ibland även barnläkare. Om man vid dessa läkarbesök får remiss till röntgenundersökning och liknande brukar man inte behöva betala någon ytterligare avgift. Vid besök hos andra läkarspecialister kan avgiften vara 150–300 kronor. Besök vid en akutmottagning på ett sjukhus kan kosta 200–300 kronor. Vid besök hos sjuksköterska och sjukgymnast kan avgiften vara 50–80 kronor per besök.

När man är inlagd på sjukhus betalar man en dygnsavgift som enligt lag får vara högst 80 kronor och ska motsvara de matkostnaderna man ändå alltid har. I övrigt behöver man aldrig betala någon avgift för att man vårdas på sjukhus.

Andra vårdgivare kan ha andra taxor

Den som helt privat eller genom sin arbetsgivare har en sjukvårdsförsäkring kan ha helt andra villkor för vilka avgifter man ska betala.

Högkostnadsskydd för läkarbesök

Högkostnadsskyddet innebär att man under en period på tolv månader sammanlagt behöver betala högst 900 kronor i patientavgifter.

Man börjar räkna vid det första besöket, oavsett när under året det görs. När man har betalat 900 kronor får man ett frikort som gäller under resten av tolv månadersperioden. När tolv månader gått börjar man betala igen för sina besök tills man uppnått 900 kronor nästa gång.

Högkostnadsskyddet täcker inte

- De avgifter som man betalar per dag när man är inlagd på sjukhus.
- Vaccinationer.
- Annan förebyggande vård, till exempel mamмоgrafikontroll.
- Kostnad för ett uteblivet besök.
- Kostnader för intyg.
- Kostnader för kopia av journalen.

Högkostnadsskydd för läkemedel

Högkostnadsskyddet för läkemedel innebär att man inte behöver betala mer än 1800 kronor per år för de flesta mediciner på recept.

Högkostnadsskyddet gäller främst receptbelagda läkemedel och en del förbrukningsartiklar.

Vart vänder jag mig?

Apoteket har en servicetelefon som besvarar frågor dygnet runt 0771-450 450

Högkostnadsskydd för hjälpmedel

Det finns ett högkostnadsskydd som innebär att man inte behöver betala mer än 2 000 kr i avgifter för hjälpmedel under loppet av ett år. För att få ett högkostnadsskydd eller frikort utfärdat kontaktar man den som skrivit ut hjälpmedlet.

Vart vänder jag mig?

För mer information, kontakta Vårdguiden på telefon 08-320 100

Rehabiliteringsersättning

När man deltar i arbetslivsinriktad rehabilitering kan man ha rätt till rehabiliteringsersättning. En förutsättning är att rehabiliteringen ingår i en rehabiliteringsplan som man gjort tillsammans med för-

säkringskassan. Rehabiliteringsåtgärder som kan ge rätt till ersättning är till exempel arbetsträning under en period eller en utbildning som pågår högst ett år.

Vart vänder jag mig?

Mer information får man hos försäkringskassan i Haninge, Rudsjöterassen 1, 136 40 Handen.
Telefon 0771-52 40 80. Sevicetel. 020-52 45 24
Sök på www.forsakringskassan.se

Sjukersättning och aktivitetsersättning

Vem kan få sjukersättning

Man kan få sjukersättning om man är mellan 30–64 år. Ett villkor för rätt till sjukersättning är att arbetsförmågan är varaktigt nedsatt med minst en fjärdedel på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan. Är förmågan nedsatt under en begränsad tid, men minst ett år kan man få tidsbegränsad ersättning.

Vad består sjukersättningen av?

Sjukersättningen består av en inkomstrelaterad ersättning som grundas på tidigare inkomster. Den som inte har haft några inkomster eller haft låga sådana kan få garantiersättning. Försäkringskassan räknar ut hur mycket man får.

Bedömning av rätten till sjukersättning vid nedsatt arbetsförmåga

Bedömningen av rätt till sjukersättning grundar sig på ett medicinskt underlag och en utredning som bland annat tar hänsyn till arbetsförhållanden och rehabiliteringsinsatser.

Läkarutlåtande

Som underlag för bedömningen måste det alltid finnas ett läkarutlåtande som utförligt beskriver det

medicinska tillståndet. I andra hand kan försäkringskassan begära att man undersöks och blir bedömd av annan läkare eller sakkunnig.

Utredning

För att försäkringskassan ska kunna bedöma arbetsförmågan måste den också göra en utredning om sociala förhållanden samt arbetsförhållanden. Det innebär att försäkringskassan behöver uppgifter om bland annat familjeförhållanden, barnomsorg, hushållsarbete, fritidsaktiviteter, utbildning, bisysslor eller uppdrag som eventuellt kan påverka rätten till ersättning.

Försäkringsläkare

På försäkringskassan finns en försäkringsläkare för frågor som kräver medicinsk kunskap. Försäkringsläkaren gör inga egna undersökningar av de försäkrade. Läkaren ska istället hjälpa försäkringskassans handläggare med att tolka de medicinska undersökningarna, ge försäkringskassan råd om eventuella kompletterande undersökningar och när det behövs ha kontakt med den läkare som har skrivit utlåtandet.

Alla möjligheter ska vara prövade

Innan sjukersättning kan beviljas ska alla möjligheter till återgång i arbete vara prövade. För att ha rätt till sjukpenning eller sjukersättning är man skyldig att ställa upp på de rehabiliteringsåtgärder som försäkringskassan föreslår. Om man inte har giltig orsak att inte delta i en åtgärd kan ersättningen dras in eller minskas.

Den som redan har sjukersättning är på samma sätt skyldig att genomgå åtgärder som kan leda till att arbetsförmågan förbättras. Det kan vara åtgärder som till exempel utredning eller rehabilitering.

Tidsbegränsad eller tills vidare

Är arbetsförmågan varaktigt nedsatt kan man få ersättning tills vidare. Är arbetsförmågan nedsatt under en begränsad tid kan man få tidsbegränsad sjukersättning, vanligen ett eller två år. Försäkringskassan kan ge tidsbegränsad sjukersättning till exempel om man får medicinsk rehabilitering eller behandling och så småningom förväntas få tillbaka hela eller delar av arbetsförmågan. Under den tid som ersättningen betalas ut ska försäkringskassan följa upp och kontrollera att rehabiliteringen och behandlingen pågår som planerat. Den ekonomiska ersättningen är dock lika stor om man får ersättningen tidsbegränsad eller tills vidare.

Hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels sjukersättning

Man kan få hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels sjukersättning. Det beror på vilken grad arbetsförmågan är nedsatt och möjligheterna att försörja sig genom arbete. Bedömningen tar i rimlig omfattning hänsyn till hushållsarbete i hemmet.

Är arbetsförmågan helt eller i det närmaste helt nedsatt, finns möjlighet att utnyttja en liten återstående arbetsförmåga i till exempel ideellt eller politiskt arbete. Man kan alltså arbeta en åttondel och tjäna en åttondel av den normala inkomsten på heltid i den sysselsättning, det uppdrag eller det förvärvsarbete man kan utföra, utan att det påverkar rätten till hel ersättning.

Möjlighet att yttra sig

Om försäkringskassan kommer fram till ett förslag till beslut i ärendet som inte överensstämmer med ens önskemål, har man rätt att ta del av utredningen. Försäkringskassans socialförsäkringsnämnd avgör alla frågor om rätt till sjukersättning.

Underrättelse om beslut

När socialförsäkringsnämnden fattat beslut får man en underrättelse som talar om ifall man beviljats sjukersättning, vilken nivå samt besked om ersättningens storlek.

Tänk på att arbetsgivare eller facklig organisation kan ha intresse av att ta del av beslutet eftersom det kan ha betydelse för andra försäkringar.

Inte nöjd med beslutet

Överklagandet ställs till försäkringskassan inom två månader från det att man tagit del av beslutet. Försäkringskassan vidarebefordrar överklagandet till länsrätten.

Pröva att arbeta eller studera

Den som har sjukersättning har möjlighet att arbeta eller studera utan att förlora rätten till ersättningen. Det kallas vilande sjukersättning. För att kunna få sjukersättning vilande måste man haft den minst ett år. När man vill pröva om man klarar av att arbeta kan man ansöka om en prøvotid med ersättning och lön samtidigt. Om arbetsförsöket fungerar kan man ansöka om att få sin ersättning vilande.

Vart vänder jag mig?

Försäkringskassan handlägger ansökningar om sjukersättning. Bifoga ett läkarutlåtande om hälsotillstånd. Mer information får du hos försäkringskassan i Haninge, Rudsjöterassen 1, 136 40 Handen. Telefon 0771-52 40 80. Servicetel. 020-52 45 24. Sök på forsakringskassan.se

Avtalsförsäkringar

Nästan alla arbetstagare har genom kollektivavtal kompletterande förmåner.

Den fackliga organisationen eller arbetsgivaren kan informera om vad som gäller.

Aktivitetsersättning

Om man är mellan 19–29 år kan man få aktivitetsersättning om arbetsförmågan är varaktigt nedsatt eller nedsatt under en begränsad tid (minst ett år) med minst en fjärdedel.

Följande är viktigt att veta om aktivitetsersättning:

- Om man har ett funktionshinder som innebär att man måste förlänga sin skolgång på grundskole- eller gymnasienivå har man rätt till aktivitetsersättning under tiden man studerar utan att arbetsförmågan provas.
- Under tiden man har aktivitetsersättning finns det också möjligheter att delta i aktiviteter som har till syfte att ge förutsättningar att förbättra arbetsförmågan.
- Man förlorar inte heller rätten till ersättning om man har möjlighet att arbeta eller studera. Det kallas vilande ersättning. För att kunna få aktivitetsersättning vilande måste man haft den i minst ett år. En ansökan till försäkringskassan måste göras innan man börjar studera eller arbeta.
- Slutligen kan man ansöka om en prövotid med ersättning och lön om man vill pröva att arbeta.

Bostadstillägg

Bostadstillägg kan betalas ut till den som är bosatt i Sverige och har sjukersättning, ålderspension eller aktivitetsersättning. Mot bakgrund av den bostads-

kostnad man har, fastställs vad som är högsta möjliga bostadstillägg.

Vart vänder jag mig?

Mer information får du hos försäkringskassan i Haninge, Rudsjöterassen 1, 136 40 Handen. Telefon 0771-52 40 80. Servicetelefon 020-52 45 24.

Tand- och munvård

Olika sjukdomar eller funktionshinder kan väsentligt öka behovet av tandvård. Tandläkaren kan då ansöka om ett högre ersättningsbelopp under förutsättning att man har ett läkarintyg som visar att man har en långvarig sjukdom som påverkar tandhälsan. Försäkringskassan gör sedan en bedömning. Äldre och funktionshindrade som omfattas av den kommunala omsorgen och som har svårt att ta sig till en tandläkare kan få kostnadsfria besök där behovet av förebyggande och nödvändig tandvård fastställs.

Landstinget ansvarar för

- Munhälsobedömning och rådgivning utan avgift till boende vid sjukhem, gruppboenden med flera.
- Nödvändig tandvård med avgifter som för sjukvård till boende vid sjukhem, gruppboenden med flera.
- Tandvård under kortare tid i samband med sjukdomsbehandling med avgifter som för sjukvård.

Försäkringskassan ansvarar för

- Ökad ersättning inom tandvårdsförsäkringen vid långvarig ökat tandvårdsbehov till följd av kronisk sjukdom och funktionshinder.

- Ersättning inom tandvårdsförsäkringen för specialanpassade hjälpmedel för tandvård vid sjukdom eller funktionshinder.

Vart vänder jag mig?

För information om landstingets ansvar för tandvård kontakta Vårdguiden på telefon 08-320 100

För information om försäkringskassans ansvar för tandvård kontakta försäkringskassan i Haninge, Rudsjöterassen 1, 136 40 Handen. Telefon 0771-52 40 80.

Servicetelefon 020-52 45 24.

Sök på www.forsakringskassan.se

bildning, gymnasieutbildning och yrkesutbildningar. Alla kurser är kostnadsfria men läromedel och förbrukningsmaterial betalar man själv. C3L har lokaler med god tillgänglighet.

Studiehjälp

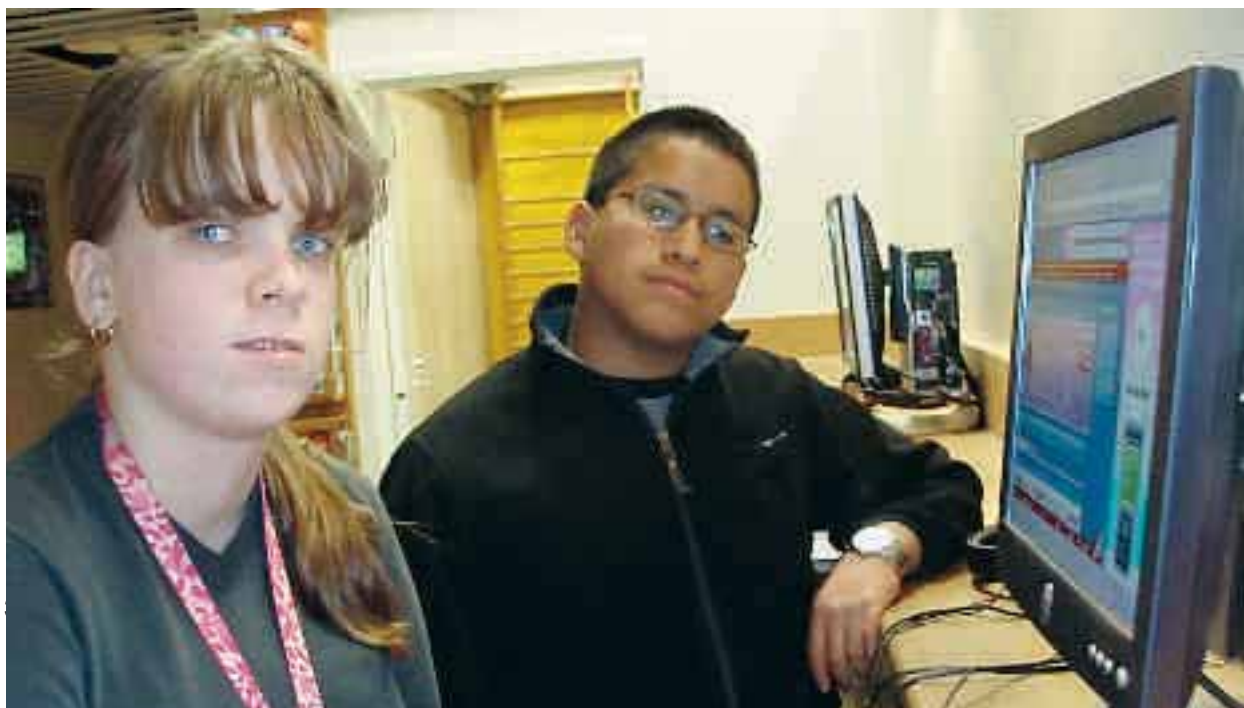
Om man studerar på Komvux på heltid har man till och med vårterminen det år man fyller 20 år rätt till studiehjälp. Studiehjälpen består av studiebidrag och extra tillägg. Studiebidraget är 1050 kronor (år 2007) per månad. Den som studerat minst fem månader under en vårtermin får studiebidrag för hela kalenderhalvåret, det vill säga sex månader. Extra tillägg – den som har studiebidrag kan också ansöka om extra tillägg. Sista ansökningsdag för extra tillägg är 30 juni det läsår som man studerar.

Vuxenutbildning

Kommunens vuxenutbildning C3L (Centrum för LivsLångt Lärande) har grundläggande vuxenut-

Studiemedel

Om man från och med höstterminen det år man fyller 20 läser på Komvux, kan man ansöka om

studiemedel. Studiemedel består av en lånedel och en bidragsdel.

Studiemedel innehåller också tilläggs lån som man kan få om man tidigare haft högre levnadsomkostnader.

Studielån kan även beviljas för vissa merkostnader som till exempel utbildningsavgifter och dubbelt boende.

Studiemedel beräknas för varje vecka som man deltar i utbildningen. Man kan även få studiemedel för 50 eller 75 procents studietakt.

Tilläggsbidrag – kan beviljas till den som har barn och samtidigt studerar.

Tilläggs lån – är man 25 år eller äldre kan man få ett tilläggs lån. För att få tilläggs lånet måste man ha studielån de veckor man söker tilläggs lån för.

Merkostnadslån finns för vissa merkostnader som till exempel dubbel bosättning eller vissa resor.

Vart vänder jag mig?

Mer information om Komvux utbildningar ges av C3L:s studie och yrkesvägledare på telefon 08-5782 75 23 eller 5782 75 24.

C3L:s utbildningar hittar du även på www.c3l.com

Översiktlig information om studiestöden och ansökningsblanketter finns på C3L och hos Centrala studiestödsnämnden (CSN).

Telefon till CSN 0771-276 000.

Talsvar 0771-276 800.

Webbplats www.csn.se

Om du har e-legitimation kan man snabbt och enkelt göra en ansökan om studiemedel direkt via CSN:s webbplats.

Vårdbidrag

Om ditt barn behöver särskild tillsyn och vård

Vårdbidrag är en ersättning för förälders merarbete för särskild tillsyn och vård och/eller för de merkostnader som barnets sjukdom eller funktionshinder ger upphov till.

Man kan få vårdbidrag om man som förälder vårdar ett sjukt eller funktionshindrat barn. Ett krav är att barnet behöver särskild tillsyn och vård i minst sex månader eller att man har särskilda merkostnader på grund av barnets funktionshinder. Man kan få vårdbidrag när barnet är nyfött och till och med juni månad det år barnet fyller 19 år.

Det kan vara bra att veta att ersättningen räknas som en skattepliktig inkomst och ger pensionsrätt men att den inte räknas som sjukpenninggrundande inkomst. Merkostnaderna är inte skattepliktiga eller pensionsgrundande.

Man kan få helt, tre fjärdedels, halvt eller en fjärdedels vårdbidrag.

Vart vänder jag mig?

För mer information om vårdbidrag kontakta försäkringskassan i Haninge, Rudsjöterassen 1, 136 40 Handen. Telefon 0771-52 40 80. Servicetelefon 020-52 45 24. Sök även på www.forsakringskassan.se

Mer information:

Beställ broschyren "Funktionshinder" på försäkringskassans servicetelefon 020-52 45 24. Den ger en kortfattad orientering om de olika bidrag och ersättningar som kan utgå om man har en funktionsnedsättning. Faktablad om olika ersättningar kan fås genom att kontakta försäkringskassan i Handen, telefon 0771-52 40 80. Du kan även hämta broschyr och faktablad på www.forsakringskassan.se

Boende

Ett funktionshinder kan innebära ett behov av anpassning av den egna bostaden liksom insats från kommunens hemtjänst.

Kommunen har också andra former av boende som söks genom biståndsavdelningen.

Bostadsanpassning och hemtjänst i eget boende

Bostadsanpassningsbidrag lämnas för anpassning av bostäder för funktionshindrade

Till exempel:

- Om man är funktionshindrad och har svårt att ta sig i och ur badkaret.
- Om man svårt att klara att öppna porten.
- Om man inte klarar av att laga mat, eftersom man är rullstolsburen och köksskåpen sitter för högt upp.
- Om man glömmer att stänga av spisen eller man har andra svårigheter med att klara sitt dagliga liv i sin egen bostad.

För att en person med funktionshinder ska kunna bo kvar hemma, finns möjlighet att få ett bidrag till att anpassa bostaden. Bidraget kan utgå för alla former av bestående funktionsnedsättningar till exempel rörelsehinder, synnedsättning eller utvecklingstörning.

Bidrag kan utgå för anpassning av bostaden

- Inomhus, till exempel för att ta bort trösklar, anordna duschplats i stället för badkar, installera automatiska dörröppnare, ändra bänkhöjder eller förstärka belysning i kök och badrum.
- Utomhus, till exempel för att sätta upp räcken och ledstänger, anordna ramper, eller höja balkonggolvet.

Bostadsanpassningsbidrag kan också utgå för andra saker, men gemensamt för anpassningarna är att de ska vara nödvändiga åtgärder med hänsyn till funktionshindret.

För att bidrag ska utgå krävs även att nödvändigheten av åtgärden styrks genom intyg från till exempel arbetsterapeut.

Begränsningar av bidraget

Om man vill flytta till en ny bostad, är möjligheterna att få bidrag till anpassningsåtgärder begränsade, så till vida att man förväntas välja en bostad som är lämplig med hänsyn till funktionshindret.

Bidrag lämnas inte till sådana åtgärder som normalt bostadsunderhåll eller reparationer och inte till så kallade tekniska brister i huset (till exempel fukt- eller mögelskador).

Åtgärden får heller inte vara en del i en större upprustning av bostaden.

Bostadsanpassningsbidrag lämnas endast till bostadens fasta funktioner, alltså inte till lösa inventarier (sådant man normalt tar med sig när man flyttar) och inte heller till hjälpmedel.

Vem kan söka bidrag?

Den som äger sin bostad, är bostadsrättsinnehavare eller hyresgäst kan söka bostadsanpassningsbidrag.

För anpassning av hyres- och bostadsrättslagenheter krävs fastighetsägarens medgivande. Kommunen kan hjälpa dig med att begära detta medgivande.

Föräldrar till funktionshindrade barn, som har gemensam vårdnad men bor på skilda håll och där barnet bor tidvis hos båda föräldrarna, kan få båda bostäderna anpassade.

Bidragets storlek

Anpassningsbidraget ska täcka skäligen kostnad för åtgärderna.

Vart vänder jag mig?

Kontakta biståndsavdelningen/bostadsanpassningen för ytterligare information och ansökan. Telefon 08-5782 96 68.

Hemtjänst

Om man har svårt att klara de dagliga sysslorna kan man ansöka om hjälp från hemtjänsten. Man kan få hjälp med sin personliga omvårdnad och med uppvärmning av mat eller matlåda, tvätt, städning och inköp. Beslut om hemtjänst fattas efter utredning av biståndshandläggare.

Avgiften är en abonnemangsvgift som betalas varje månad.

Kvalitetsgarantier för hemtjänsten i Tyresö kommun i korthet:

Tillgänglighet

När man ansöker om hemtjänst får man en personlig handläggare.

Legitimation

Alla biståndshandläggare som gör hembesök kan legitimera sig.

Valfrihet

När man beviljas hemtjänst som gäller serviceinsatserna städning, tvätt och/eller inköp, kan man välja mellan olika utförare. Är man inte nöjd efter sitt val har man möjlighet att byta utförare.

Snabba insatser

När man beviljats hjälp (mat och/eller personlig omvårdnad) kommer den att ges inom två dygn eller tidigare om så behövs.

Kontaktperson

Man får en egen kontaktperson inom hemtjänsten senast 14 dagar efter det att hjälpinsatsen påbörjats. Är man inte nöjd har man rätt att byta kontaktperson.

Individuell planering

För att ta reda på hur och när insatsen ska utföras för att tillgodose de behov och önskemål man har, så gör man en individuell planering tillsammans med hemtjänsten.

Hålla tider

Hemtjänsten lovar att hålla de överenskomna tiderna och meddelar om man blir mer än en halvtimme försenad.

Meddelar vem som kommer

Om någon annan än ordinarie personal kommer, lovar hemtjänsten att meddela detta i förväg.

Bär legitimation/namnskytt

All personal, som kommer, bär synlig legitimation eller namnskytt/tjänsteintyg.

Ringer på dörren, hanterar nycklar säkert

Hemtjänsten ringer eller knackar alltid på dörren när man kommer. Det finns säkra rutiner för hantering av nycklar.

God tillgänglighet

Hemtjänsten kan man nå på telefon både dagtid och kvällstid.

Trygghetslarmet besvaras snabbt

När man larmar, besvaras larmet inom 3 minuter och åtgärdas inom 30 minuter.

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta handläggarna på biståndsavdelningen, telefon växel 08-5782 91 00. Faktablad om avgifter kan hämtas i kommunreceptionen.

Exempel på bostadsanpassat kök med höj- och sänkbart skåp och tillhörande arbetsbänk.

Boendeformer som kan sökas genom kommunen

Den som är funktionshindrad har rätt att ansöka om ett anpassat boende. Det finns många olika benämningar på dessa boendeformer beroende på vad som avses.

Bostad för barn och ungdomar med funktionshinder

Funktionshindrade barn och ungdomar, som behöver boende utanför familjen har rätt att få bo i en annan familj (familjehem) eller i en bostad med särskild service.

Vuxenboende

Kommunen ska tillhandahålla bostäder för personer med funktionshinder. De flesta kan själva anskaffa bostad som sedan kan bostadsanpassas utifrån individuella behov.

Personer med stora funktionshinder och som är i behov av stöd från en personalgrupp kan ansöka om en bostad med särskild service. Kontakta i god tid en handläggare för framtida planering.

Bostadsenheter

Fyra bostadsenheter lämnar individuellt bostadsstöd till personer med omfattande behov. En bostadsenhet består av ett antal gruppboendestäder och service-

bostäder som ligger runt om i kommunen. En lägenhet i en bostadsenhet kan fås efter utredning och beslut av handläggaren på biståndsavdelningen.

Gruppboendestad

En gruppboendestad består av lägenheter i en direkt anslutning till personal och gemensamma utrymmen. Personalen är tillgänglig dygnet runt.

Serviceboendestad

En serviceboendestad är en fristående lägenhet. Lägenheten är knuten till en fast personalgrupp som finns tillgänglig dygnet runt.

Särskilt anpassad bostad

En särskilt anpassad bostad är en bostad med viss grundanpassning till funktionshindrade personers behov men utan fast bemanning. Stödet kan här ges till exempel i form av personlig assistans, ledsagarservice eller genom hemtjänst.

Särskilt boende

Särskilt boende är samlingsnamnet för alla de boendeformer som finns i kommunen. Ett särskilt boende kan vara kategoriboende för personer över 65 år, för personer med psykiska funktionshinder, för personer med missbruksproblematik eller för personer med olika former av förståndshandikapp. Bostad i särskilt boende får man genom biståndsbeslut enligt Socialtjänstlagen (SOL) eller som insats enligt Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS).

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta handläggarna på biståndsavdelningen, telefon växel 08-5782 91 00.

Färdtjänst och resor

Att kunna förflytta sig och göra resor är en viktig del i varje människas vardag.

I detta kapitel beskrivs alternativ till kollektiva färdmedel, som möjliggör ett aktivt liv.

Även frågor kring egen bil som färdmedel berörs i avsnittet.

Färdtjänst

Vad är färdtjänst?

Färdtjänst är ett komplement till den allmänna kollektivtrafiken i länet. Den är till för den som på grund av funktionshinder inte kan åka med buss, tunnelbana eller tåg. Behov av färdtjänst ska avse längre tid än sex månader. Den som beviljas färdtjänst får antingen åka med taxi eller specialfordon. Specialfordonet har plats för rullstol. Avgiften motsvarar kostnaden för SL-kort. Om man kan åka med den allmänna kollektivtrafiken vid något tillfälle, kostar det ingenting. Tillstånd för färdtjänst kan gälla för en viss period eller tills vidare. Färdtjänsten gäller för alla typer av resor utom sådana som en annan huvudman ansvarar för, till exempel sjukresor.

Ledsagare

Om man har behov av att ha någon med sig när man reser kan man ansöka hos kommunen om att få en ledsagare. Denne reser då med utan kostnad.

Medresande

Man kan ta med en medresenär mot en avgift som kommunen eller trafikhuvudmannen bestämmer.

Samåkning

Vid färdtjänst kan samåkning förekomma, det vill säga att bilen hämtar upp flera personer i tur och ordning. Det betyder att man kan få dela bil med andra och att resan därmed kan ta längre tid.

Ansökan

För att kunna söka färdtjänst behöver man ett särskilt läkarintyg som beskriver svårigheterna att åka med allmänna kommunikationer och varför man är i behov av färdtjänst. Ansökan görs på en särskild blankett som fås på biståndsavdelningen.

Kommunen gör därefter en utredning som skickas till landstingets färdtjänstnämnd för beslut.

Vart vänder jag mig?

För ansökan om färdtjänst kontakta Tyresö kommuns biståndshandläggare på telefon växel 08-5782 91 00.

Viktig information när man har beviljats färdtjänst

Beställa resa

Telefonnummer till beställningscentralen:

08-720 80 00   **Specialfordon**

08-555 78 100   **Taxibeställning**

Genom att kontakta färdtjänstens kundservice på telefon **08-720 80 80** kan man få information hur man får kundnummer och pinkod för att själv beställa eller avbeställa resa via webbsida.

Resegaranti

Om färdtjänstfordonet inte har kommit efter 20 minuter från beställd hämtid ska man ringa Färdtjänstens resegaranti. Färdtjänsten hjälper till om det är möjligt. Om resegarantin inte kan hjälpa till kan man ringa valfritt taxibolag och betala resan kontant. Färdtjänsten ersätter sedan merkostnaden. Resegarantin telefon 08-720 80 00.

Kostnad för resorna

En resa med färdtjänst kostar för närvarande 70 kr per påbörjad 30 km sträcka.

Högekostnadsskydd

Högsta månadskostnaden för resorna, det vill säga högekostnadsskyddet, är för närvarande 600 kronor för den som betalar helt pris eller 360 kronor för den som har nedsatt avgift.

Resetilldelning

Tilldelningen av färdtjänstresor är 72 resor för ett kalenderår. Har man behov av fler resor kan man kontakta Färdtjänstens kundservice och be om kvartalstilldelning, som är 17 extra resor var tredje månad.

Riksfärdtjänst

Man kan vara berättigad till riksfärdtjänst om man har ett stort funktionshinder och därför måste resa på särskilt sätt. Tillstånd till resa kan beviljas under förutsättning att funktionshindret gör det omöjligt att resa till normal reskostnad med allmänna kommunikationsmedel eller om man inte kan resa utan ledsagare. Man gör separat ansökan för varje resetillfälle och man betalar en egenavgift baserad på hur lång sträcka man ska åka.

Vart vänder jag mig?

För ansökan om riksfärdtjänst kontakta Tyresö kommuns biståndshandläggare på telefon 08-5782 91 00.

Om man inte är nöjd

Riksfärdtjänsten har ingen tillsynsman och har man klagomål bör man framföra dessa direkt till den som ansvarar för färdtjänsten. Beslut om riksfärdtjänst, färdtjänstillstånd och villkoren för färdtjänst kan överklagas till länsrätten.

Sjukresor

Om vårdgivaren bedömer att man inte kan åka med kollektiva färdmedel eller egen bil kan man beviljas en sjukresa med taxi eller specialfordon. Då får man ett sjukresekort som vårdgivaren måste aktivera/ladda. Man kan bara använda kortet för resor till och från vårdgivaren. Om man har flera

vårdgivare måste repektive vårdgivare aktivera/ladda sjukresekortet. Kortet är personligt och kan användas flera gånger om man får nya resor.

Vart vänder jag mig?

Det är vårdgivaren som beviljar ett sjukresekort. Har man beviljats flera sjukresor kan man själv beställa på www.sjukresor.sll.se

Bra att veta om man ska åka tåg

Om man ska åka tåg kan resan anpassas efter ens funktionshinder. Är man till exempel rullstolsburen kan man beställa ledsagning utan extra kostnad. Reser man genom riksfärdtjänst har man rätt till ersättning, för extra kostnader som uppstår för:

- Ledsagare som reser med.
- Resa i sovvagn i stället för sittvagn.
- Resa i 1 klass om det är nödvändigt.
- Taxi på delsträckor eller till och från stationer.

Man betalar ett pris motsvarande resa i 2 klass. Kommunen står för de medkostnader som uppstår och hjälper till med bokningen.

Bra att veta om man ska flyga

Om man ska flyga måste man redan när man bokar resan förklara vilken hjälp man behöver under flygresan. Det kan till exempel vara att man behöver särskild hjälp

- För att komma till och från flygplanet och ombord.
- För att man använder bärbar syrgasutrustning.
- För att man använder en elektrisk, batteridrivna eller manuell rullstol.
- För att man har nedsatt syn eller hörsel och behöver tydlig information.
- För att man har ledarhund med sig.

Olika flygbolag kan ställa olika frågor.

Att ha egen bil som färdmedel

Ombyggnad och handikappanpassning av bil

Bidrag till ombyggnad/handikappanpassning av bil är en del av bilstödet. För att man ska få den typ av anpassning som passar bäst begär försäkringskassan ett tekniskt yttrande från Vägverket. Yttrandet från Vägverket ska ligga till grund för offerten från det företag som ska utföra handikappanpassningen av bilen. Villkoren för att få bilstödet finns utförligt beskrivet i avsnittet ”Ekonomiskt stöd kostnader och avgifter”

Vart vänder jag mig

Sök på www.forsakringskassan.se
Eller ring på telefon 0771-52 40 80

Körkortsutbildning för personer med funktionsnedsättning

Det finns trafikskolor som specialiserat sig på körkortsutbildning för personer med olika funktionsnedsättningar, till exempel rörelsehinder, utvecklingsstörning och dyslexi. Anpassad körkortsutbildning för bland annat personer med dyslexi finns även på några folkhögskolor. Bidrag till körkortsutbildning är en del av bilstödet.

Vart vänder jag mig

Sveriges Trafikskolors riksförbund kan ge mer information på telefon 0418-40 10 00

Parkeringstillstånd

Om man är rörelsehindrad, eller har barn som är rörelsehindrat, kan man få parkeringstillstånd för handikappfordon, för att kunna parkera nära den plats man besöker. Med parkeringstillstånd kan man parkera på:

- Parkeringsplatser som är reserverade för rörelsehindrade.
- Gata, väg eller där vägmärke anger att det är parkeringsförbud.

Om man har behov av att hämta och lämna rörelsehindrad vid till exempel skolor, sjukhus och olika fritidsaktiviteter kan länsstyrelsen bevilja parkeringstillstånd som gäller i flera kommuner. Till ansökan om parkeringstillstånd ska bifogas ett läkarintyg.

Vart vänder jag mig?

Till handläggare vid tekniska kontoret som har hand om parkeringstillstånd på telefon 08-5782 92 29. Ansökningsblanketter finns att få på tyreso.se och i kommunreceptionen.

Mer information

För mer information om färdtjänst sök på www.sll.se

För mer information om riksfärdtjänst sök på www.riksfardtjansten.se

På www.sjukresor.sll.se finns en lathund hur man snabbt bokar sjukresa via internet.

Luffartsverket har sammanställt en flyg-resehandbok för funktionshindrade resenärer. Sök på www.lfv.se

För mer information om handikappanpassad bil sök på www.forsakringskassan.se

För mer information om körkortsutbildning för personer med funktionsnedsättning sök på www.str.se

Arbete och sysselsättning

Arbetsträning
vid Rehabcenter

I detta avsnitt ges information om försäkringskassans och arbetsförmedlingens roller om man behöver arbetslivsinriktad rehabilitering för att återgå till en anställning, eller det stöd man kan få om man saknar anställning.

Slutligen berörs kommunens egna verksamheter för arbete och sysselsättning.

Om man har en anställning

Försäkringskassans roll för återgång i arbete

Försäkringskassans målsättning

Kassans målsättning är att få fler i arbete och färre sjukskrivna. Detta ska ske genom att föra personer åter till arbetslivet med hjälp av delaktighet, samarbete och gemensamma metoder.

Försäkringskassan ansvarar för:

- Försäkringsmässig bedömning om rätten till ersättning.
- Rätt ersättningsnivå.
- Rätt ersättningslag.
- Samordning av rehabiliteringsinsatser.
- Förebyggande insatser.
- Påverkan av attityder och förväntningar.
- Samverkan med andra aktörer.

Begreppet arbetsförmåga

Inom socialförsäkringen anses en person ha arbetsförmåga när hon, trots sjukdom, har förmåga att försörja sig själv genom arbete. Om arbetsförmågan finns, trots sjukdomen, eller när förmågan återställs, bör inte längre rätt till ersättning kvarstå.

Arbetsförmågan kan variera med samma sjukdomsbesvär beroende på vilka arbetsuppgifter man har (till exempel kontorsarbete eller lokalvård).

Arbetsförmågan bedöms i första hand i förhållande till det egna arbetet och i sista hand i förhållande till på den nationella arbetsmarknaden normalt förekommande arbeten.

Samordnad rehabilitering

Rehabilitering är ett samlingsbegrepp för alla åtgärder av medicinsk, psykologisk, social och arbetslivsinriktad art. I den samordnade rehabiliteringen sker en samverkan mellan individen och försäkringskassan, sjukvården, arbetsgivaren och arbetsförmedlingen samt i vissa fall även kommunen.

Försäkringskassans roll är att vara motor i samverkan samt att ansvara för de ekonomiska ersättningar som kan utgå under rehabiliteringen.

Medicinskt underlag

Det medicinska underlaget i rehabilitering ska sätta fokus på den arbetsförmåga som finns och det ska framgå vilka arbetsuppgifter den anställde inte klarar av att utföra på grund av sjukdom.

Arbetsträning

En vanlig arbetslivsinriktad rehabiliteringsåtgärd är arbetsträning. Det innebär att man arbetar utan krav på prestation. Man gör det man kan och orkar medan någon annan har ansvaret för att arbetet blir utfört. Man kan arbetsträna på sitt vanliga eller något annat arbete. För att man ska få rehabiliteringsersättning krävs att arbetsträningen ingår i en rehabiliteringsplan som man diskuterat fram tillsammans med försäkringskassan. Träningen kan börja i liten omfattning och successivt ökas.

Vid arbetslivsinriktad rehabilitering enligt plan som upprättats av försäkringskassan utgår följande ersättning:

- Rehabiliteringspenning- ersättning för förlorad arbetsinkomst (80 procent av sjukpenninggrundande inkomst)
- Särskilt bidrag – till vissa kostnader i samband med rehabiliteringen, till exempel resor och kursavgifter.

Försäkringskassans beskrivning av rehabiliteringsinsatserna i en steg för steg-modell

1. Åter i sitt vanliga arbete utan särskilda åtgärder
2. Anpassning av arbetsförhållande
3. Omplacering till andra arbetsuppgifter som är mer lämpligt i förhållande till funktionsnedsättningen

4. Utbildning för andra arbetsuppgifter inom samma arbetsplats
5. Annat arbete och ny arbetsgivare utan insatser
6. Annat arbete med insatser som till exempel en arbetsmarknadsutbildning, arbetshjälpmedel eller en anställningsbefrämjande åtgärd från arbetsförmedlingen som till exempel lönebidrag.
7. Sjuk- eller aktivitetsersättning.

Avstämningsmöten

För att steg för steg-modellen ska kunna fungera krävs avstämningsmöten.

Det är återkommande möten mellan arbetsgivare, arbetsförmedlingen, den sjukskrivne,

Restaurang
Lyktan vid
Björkbackens
Äldrecentrum

behandlande läkare och försäkringskassans handläggare. Syftet är att klarlägga vad den anställde kan och inte kan trots sin sjukdom och ta ställning till behovet av rehabiliteringsåtgärder.

Arbets hjälpmedel

Försäkringskassan kan ge bidrag till arbets hjälpmedel och/eller anpassning av en arbetsplats.

Både anställda, egna företagare och arbetsgivare kan få bidrag. När ansökan har kommit till försäkringskassan utreds behovet. I många fall är en utredning redan gjord, till exempel av sökandes arbetsgivare eller företagshälsovården. Men försäkringskassan kan ändå behöva vissa kompletterande uppgifter. Arbetsgivaren och den anställde kan vardera få bidrag på högst 50 000 kronor.

Bidrag till datorbaserade hjälpmedel kan dock beviljas med högre belopp.

Arbetsgivaren och försäkringskassans skyldighet att hålla kontakt

Är man sjukskriven mer än fyra veckor har arbetsgivaren skyldighet att ta kontakt med den sjukskrivne för att göra en rehabiliteringsutredning. Om man har en sjukersättning som är tidsbegränsad kontaktar försäkringskassan den sjukskrivne.

Om man inte har en anställning Arbetslivsinriktad rehabilitering

Även om man är långtidssjukskriven men saknar anställning kan arbetsrehabilitering bli aktuell. Försäkringskassan ska tillsammans med den sjukskrivne och arbetsförmedlingen göra en rehabiliteringsplan för att komma tillbaka till ett arbete. De åtgärder som arbetsförmedlingen förfogar över kan bli aktuella i rehabiliteringsplanen.

Arbetsförmedlingens åtgärder för den som har funktionshinder och nedsatt arbetsförmåga:

Arbetsförmedlingens förberedande insatser

De förberedande insatserna syftar till att underlätta den arbetssökandes val av arbete.

Insatserna ska vara individuellt utformade.

De förberedande insatserna kan bestå av:

- Jobbsökarkurser eller yrkesvalkurser på del- eller heltid.
- Aktiviteter inom ramen för arbetslivsinriktad rehabilitering.
- Fördjupad kartläggning och vägledning om längst 12 veckor.
- Utbildningar som förbereder för till exempel arbetsmarknadsutbildning.

Under tiden i en förberedande insats får deltagaren aktivitetsstöd som betalas ut av försäkringskassan.

Arbetsmarknadsutbildning är en yrkesutbildning som syftar till:

- Att ge praktiska och teoretiska färdigheter inom ett specifikt yrke.
- Att anpassas till den arbetskraft som efterfrågas på arbetsmarknaden.
- Att förbättra den enskildes möjligheter att få och behålla ett arbete.

Utbildningarna är till för den som är arbetslös eller riskerar att bli arbetslös.

Utbildningarna som upphandlas av arbetsförmedlingen anordnas oftast av privata utbildningsföretag. Arbetsförmedlingen upphandlar även utbildningar av högskola och av kommunens vuxenutbildning.

Under arbetsmarknadsutbildning har man rätt att få de arbets hjälpmedel som behövs. Ersättning kan även utgå för resor i samband med utbildning.

Anställningsbefrämjande åtgärder

Stöd till hjälpmedel på arbetsplatsen

Stöd till hjälpmedel avser både individuella arbets- hjälpmedel som beviljas person med funktions- hinder som medför nedsatt arbetsförmåga och särskilda anordningar på arbetsplatsen som beviljas arbetsgivaren. Stöd kan lämnas för behov som framkommer under anställningens första 12 månader. Därefter har arbetsgivaren och/eller försäkringskassan ett särskilt ansvar. För den som har en anställning med lönebidrag kan stöd till hjälpmedel lämnas under hela lönebidragstiden.

Stöd får även lämnas till person med funktions- hinder som deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program, med undantag för arbetsmarknadsutbildning i det reguljära skolväsendet. Stöd kan också lämnas för hyra av hjälpmedel om detta bedöms lämpligare än köp.

Arbetsgivaren/anordnaren och den funktions- hindrade kan vardera få stöd med högst 50 000 kronor. Stöd till datorbaserade hjälpmedel kan beviljas med ett högre belopp.

Stöd till personligt biträde

Arbetsgivare som anställer en eller har en anställd person med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga kan få stödet. En företagare eller en fri yrkesutövare som har ett funktionshinder kan också erhålla ekonomiskt stöd. Stöd till personligt biträde får lämnas med högst 50 000 kronor per år.

Särskilt stöd vid start av näringsverksamhet

Stöd får lämnas till en arbetslös person med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga som har en affärsidé som bedöms som lönsam och kan antas ge ett väsentligt tillskott till försörjningen. Stödet får även lämnas till flera personer som

gemensamt etablerar verksamhet, högst 60 000 kronor per person. Det kan även kombineras med ett starta-eget-bidrag som utgår under verksamhetens första sex månader.

Särskilt introduktions- och uppföljningstöd

Insatsen syftar till att ge ett särskilt stöd vid introduktionen inför en anställning. En så kallad SIUS-konsulent arbetar sida vid sida med den arbets- sökande under en tid med de aktuella arbetsupp- gifterna.

Lönebidrag

Syftet med lönebidraget är att underlätta för perso- ner med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga att få och behålla en anställning, där den enskildes kompetens och färdigheter tas tillvara och där funktionshinder och nedsättning i arbetsförmågan beaktas. Den anställde ska ha lön och andra anställningsförmåner som följer eller är likvärdiga med kollektivavtal i branschen.

Skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare (OSA)

OSA syftar till att ge vissa grupper av personer med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga

måga möjlighet till anställning med rehabiliterande inslag. På sikt ska anställningen leda till ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden.

Anställning inom Samhall

Det statliga företaget Samhall har sin huvudsakliga verksamhet inom tjänstesektorn. Arbetsförmedlingen bedömer om man ska få en anställning inom företaget. Anställningen föregås av studiebesök eller praktik.

Man har möjlighet att prova olika arbetsuppgifter och man kan få utbildning för att klara av nya arbetsuppgifter. Ett viktigt mål med en anställning i Samhall är att man på sikt kan gå över till annan anställning på den öppna arbetsmarknaden.

Utvecklingsanställning

Utvecklingsanställning är en insats som ger arbetslösa möjlighet till arbete, praktik eller utbildning. En av de aktuella insatserna är utvecklingsanställning.

Utvecklingsanställning riktar sig till den som är arbetslös och har ett funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga och som behöver en tillrättalagd arbetssituation där man kan utveckla sin arbetsförmåga och öka sina möjligheter till ett framtida arbete. Ekonomiskt stöd till en sådan åtgärd lämnas som längst under ett år.

Trygghetsanställning

Trygghetsanställning riktar sig till den som är arbetslös och deltar i något arbetsmarknadspolitiskt program och har ett funktionshinder som medför ett behov av en mer anpassad arbetssituation.

Trygghetsanställning vänder sig till arbetsgivare som anställer en medarbetare som har den kompe-

tens som behövs men som har nedsatt arbetsförmåga till följd av ett funktionshinder.

Nystartsjobb

Nystartsjobb är en ny möjlighet för den som har varit borta från arbetslivet en längre tid. Arbetsgivare som anställer en person i ett nystartsjobb får ett ekonomiskt stöd som motsvarar arbetsgivaravgiften. Arbetsgivaren får stödet lika länge som man har varit arbetslös. Om man fyllt femtiofem år gäller dubbla tiden. Arbetsgivare kan få stöd för alla sorters anställning: tills vidare-, prov- eller visstidsanställning.

Nystartsjobbet behöver inte ha förmedlats via arbetsförmedlingen. Däremot fattas beslut om nystartsjobb av arbetsförmedlingen. För att få ett nystartsjobb måste man ha ett intyg från försäkringskassan som visar hur länge man varit sjukskriven eller haft aktivitets- eller sjukersättning. Har man enbart varit arbetslös ska man ha ett intyg från arbetsförmedlingen.

Om man uppfyller villkoren för att få ett nystartsjobb är gången följande:

- Man hittar via egna kontakter eller via arbetsförmedlingen en arbetsgivare som vill anställa.
- Man hämtar de intyg som visar att man är kvalificerad hos aktuell myndighet som till exempel försäkringskassan eller arbetsförmedlingen för att kunna söka nystartsjobbet.
- Arbetsgivaren som vill anställa på nystartsjobb skickar en ansökan till arbetsförmedlingen.
- Arbetsförmedlingen tar sedan beslut om nystartsjobbet.

Jobb- och utvecklingsgarantin

Detta är ett nytt arbetsmarknadspolitiskt program, där insatserna ska vara individuellt utformade och syfta till att få in deltagarna på arbetsmarknaden.

Garantin gäller för:

- alla som förbrukat 300 dagar i arbetslöshetsförsäkringen
- alla utan rätt till arbetslöshetsersättning som, oavsett försörjningsform, har varit sammanhängande arbetslös och anmäld hos arbetsförmedlingen eller deltagit i program under minst 18 månader.

De som deltar i jobb- och utvecklingsgarantin blir berättigade till aktivitetsstöd på 65 procent av tidigare lön eller på garantinivå för dem som saknar a-kassa.

Aktiviteter inom jobb- och aktivitetsgarantin är indelade i tre faser.

1. Jobbsökaraktiviteter
2. Tillgång till arbetsmarknadspolitiska program, arbetspraktik, subventionerade anställningar och kompetshöjande insatser
3. Om man inte funnit ett alternativ efter 450 dagar ska den arbetssökande hänvisas till en varaktig samhällnyttig sysselsättning som motsvarar hela

den arbetslöses arbetsutbud. Detta gäller bara för den som är berättigad till arbetslöshetsersättning.

Vart vänder man sig?

Du ska alltid först ta kontakt med arbetsförmedlingen i Tyresö för att bli inskriven som arbetssökande. Därefter kan annan resurs ta över ansvaret för vidare åtgärder.

Information från Arbetsförmedlingen Unga funktionshindrade:

Arbetsförmedlingen Unga funktionshindrade finns för dig som har ett funktionshinder och söker arbete på den vanliga, ”öppna” arbetsmarknaden. Du får vara högst 29 år om du har aktivitetsersättning från försäkringskassan. Du får vara högst 24 år om du inte har aktivitetsförsäkring.

Du ska bo i Stockholms län. Du ska kunna styrka ditt funktionshinder med ett intyg/utlåtande/utredning från läkare, psykolog, kurator eller annan. Intyget ska helst inte vara äldre än ett år.

Arbetsförmedlingen Unga funktionshindrade

Arenavägen 57 F, plan 5. Stockholm-Globen

Telefon kontoret: 08- 600 71 50

Telefontider måndag–fredag 08.00-16.30

Besökstider måndag–fredag 08.00-15.00

Arbetsförmedlingens kundtjänst

Telefon 0771-416 416. måndag–fredag 08.00-

22.00. lördag–söndag 10.00-16.00

På arbetsförmedlingens webbplats

www.ams.se finns en platsbank. Den har en talsyntes med interaktiv uppläsning av platslistor och annonser. Där finns jobb från hela Sverige.

Kommunens egna verksamheter

Arbetsmarknadssektionen

Sektionen arbetar på uppdrag av till exempel handikappomsorgen, arbetsförmedlingen, arbetsförmedlingen-rehabilitering och försäkringskassan.

Arbetsmarknadssektionen erbjuder arbetslösa mellan 18 och 64 år stöd, vägledning och praktik för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden. Varje individ får en personlig handlingsplan som utarbetas tillsammans med sektionens handläggare. Planen kan innehålla utbildning, praktik och andra kompetenshögjande insatser.

Arbetsmarknadssektionen kan erbjuda praktik eller arbetsträning på sex egna verksamheter i kommunen samt på den privata arbetsmarknaden.

Vart vänder jag mig?

Mer information om arbetsmarknadssektionen får du på telefon 08-5782 97 13.

Sysselsättning och daglig verksamhet

Om man på grund av funktionshinder inte kan arbeta finns möjlighet att ansöka om sysselsättning eller daglig verksamhet.

Rehabcenter

Tyresö Rehabcenter erbjuder arbetslivsinriktad rehabilitering för personer med psykisk ohälsa. Det är en verksamhet i samverkan mellan kommunen och psykiatri. Rehabombud vid centret arbetar fram individuellt utformade rehabiliteringsprogram som ska leda till en ökad livskvalitet samt ökad självförsörjning.

Bryggan träfflokal

Arbetsverksamhet och träfflokal med café och lunchrestaurang i anslutning till Rehabcenter.

Vart vänder jag mig?

Mer information om Rehabcenter och Bryggan träfflokal, kan fås på telefon 08-5782 72 01.

Daglig verksamhet

Det finns en lagstadgad rätt till sysselsättning för personer under 65 år. Dessa personer ska uppfylla kravet att ingå i LSS-lagens personkrets.

TYDA, Tyresö dagliga verksamhet

TYDA:s verksamhet vänder sig främst till personer som har ett intellektuellt funktionshinder. Målsättningen med verksamheten är att ge stimulans och att bidra till personernas individuella utveckling. Innehållet i dagen ska utformas i samarbete med den enskilde och dennes företrädare.

Vart vänder jag mig?

För mer information om TYDA telefon 08-5782 75 63 eller 073-688 75 63. Information om ansökan ges av handikappomsorgen telefon växel 08-5782 91 00.

Rehabcenters snickeri

Fritid och rekreation

Möjligheterna till en aktiv fritid, om man är funktionshindrad, har utvecklats under senare år. Tillgänglighetsförbättringar av allmänna lokaler, en ökad bredd inom handikappidrotten, bättre rekreativsmöjligheter och ett ökat utbud av fritidshjälpmiddel har bidragit till detta.

Idag kan man till exempel genom förbättrad tillgänglighet av Waxholmsbåtarna komma ut i skärgården från Trinntorps Brygga eller besöka en textad föreställning vid Dramaten. I avsnittet redogörs både för aktiviteter i vår hemkommun och i Stockholms stad.

Tillgängligheten till aktiviteter, lokaler och anläggningar i Tyresö och Stockholm

Till exempel: Restauranger, Biografer, Teatrar, Muséer, Idrottsanläggningar, Badanläggningar, Friluftsanläggningar, Skärgårdstrafiken och Ridskolor

”Tillgänglighetsguiden för Tyresö kommun”

Guiden omfattar flertalet av Tyresös butiker (alla butiker i Tyresö och Trollbäckens centrum) och samtliga restauranger samt offentliga lokaler som till exempel vårdcentraler, äldreboenden och idrottsanläggningar.

I guiden finns också följande vägledande beskrivningar:

- Hitta lätt i Tyresö centrum
- Handikapplatser vid Tyresö centrum och Alléplan
- Förteckning över verksamheter ingående i guiden
- Förteckning över lokaler/anläggningar ingående i guiden
- Läsbeskrivning av guiden.

Vart vänder jag mig?

Guiden finns att få vid kommunreceptionen och på www.tyreso.se

Biblioteket i Tyresö centum

Det finns en handikapparkering bakom biblioteket, samt två vid Myggdalsplan.

Entrédörrarna till biblioteket står alltid öppna under öppethållande och det finns hiss med dörröppnare och plats för rullstol/barnvagn. Biblioteket har handikapptolett utrustad med nödsignal direkt till lånedisk. Hjälpmedel som till exempel hörsel-

slinga slås på om man ber personalen. Möjlighet till personlig guidning finns.

Anpassade media som till exempel kassetböcker är placerade längs in mot väggen. CD-böcker finns vid utlånedisken. Talböcker & DAISY-talböcker och STORSTIL är placerade bakom informationsdisken och Lättläst finns in mot väggen vid ungdomavdelningen. E-ljudböcker lånas via Internet. Böcker på teckenspråk och Bok och Band (kombinerat media för språkträning) finns på barn- och ungdomsavdelningen.

Vart vänder jag mig?

Sök på www.tyreso.se/bibliotek

Man kan också kontakta biblioteket på telefon 08-5782 94 02 eller 08-5782 94 05

Biblioteket i Tyresö Strand

Biblioteket ligger centralt brevid Strandtorget. Handikapparkering finns vid torgets huvudparkering. Möjlighet finns att köra fram till dörren. Bibliotekslokalen är belägen på markplan och huvudentrén har dörröppnare. Toaletten är inte handikappanpassad, men den har nödlarm.

Anpassade media som till exempel CD-böcker finns. E-ljudböcker lånas via internet. Biblioteket i Strand har inga teckenspråkböcker, utan hänvisar istället till huvudbiblioteket.

Vart vänder jag mig?

Sök på www.tyreso.se/bibliotek. Du kan också kontakta biblioteket på telefon: 08-5782 75 51

Biblioteket i Trollbäcken

Handikapparkering finns vid Kumla skolas parkering, i direkt anslutning till biblioteket. Dörröppnare

finns på vänster sida om entrén. Biblioteket har handikapptolett med nödsignal direkt till lånedisken.

Anpassade media som till exempel kassett och CD-böcker, Lättläst och STORSTIL är gemensamt placerade mitt emot utlåningsdisken. E-ljudböcker lånas via internet.

Vart vänder jag mig?

Sök på www.tyreso.se/bibliotek
Du kan också kontakta biblioteket på telefon 08-5782 94 14 eller 070-488 94 14

Alby Naturreservat och Alby Friluftsgård

Inom Alby naturreservat ligger Alby friluftsgård vid Albysjön öster om Krusboda. Alby är ett närrekreationsområde med friluftsgård, motions-

slingor, friluftsbad, värdefull natur och mycket mera. En motionsslinga som är anpassad för rullstolsburna finns vid friluftsgården. Serveringen och en raststuga har god tillgänglighet. Två handikapparkeringar finns cirka 50 meter från entrén till huvudbyggnaden.

Bakom bastubyggnaden, finns handikapptoletter. liksom vid serveringen i huvudbyggnaden, och vid badet. En ny badramp för rullstolsburna har installerats vid badet.

Vart vänder jag mig?

Sök på www.tyreso.se.
Information om serveringens öppettider med mera, telefon 08-770 00 99.

Simhallen

Tyresö simhall drivs av Medley på uppdrag av Tyresö kommun. I anläggningen finns två bassänger och en avdelning med gym. Det finns en speciell badtid för funktionshindrade på lördagar mellan klocka 08.00–09.00. Då har badet en lufttemperatur på 29 grader och vattnet har 27 grader. Handikapparkeringar finns i nära anslutning till simhallens entré. Entrén har dörröppnare och handikapptoletter finns i simhallen.

Vart vänder jag mig?

Sök på www.tyreso.se eller på www.medley.se
Information om öppettider, telefon 08-5038 27 70

Biografen Forellen

Forellaulan, som också kallas Bio Forellen, är lämplig för filmvisningar, föreläsningar, musik och teater. Tyresö filmförening driver Bio Forellen. Handikapparkering finns cirka 60 meter från entrén och aulan har en handikapptolett för manuell rullstol. I salongens mitt finns ett större utrymme med plats för flera rullstolar. Biljettförsäljningen börjar 30 minuter innan föreställningen.

Vart vänder jag mig?

Sök på www.bioforellen.se där du hittar dom aktuella filmerna.

Ridskolan

Ridanläggningen på Fårdala gård ägs av kommunen och Tyresö Ryttarförening disponerar anläggningen för sin verksamhet och står för drift och underhåll. Klubben har över 900 medlemmar. För funktionshindrade ryttare finns enskild ridning eller gruppridning med specialutbildade instruktörer.

Vart vänder jag mig?

Uppllysningar lämnas på telefon:

08-770 42 60. Sök på www.tyreso.ridskola.se

Skärgårdsturer från Trinntorps Brygga

Man kan åka buss via Tyresö centrum till och från Trinntorps Brygga. Bryggan är handikappanpassad och det finns också en handikapparkering.

Kort beskrivning av tillgängligheten ombord på båtarna:

Waxholmsbolaget äger idag 21 fartyg som går i trafik i Stockholms skärgård och samtliga av dessa fartyg är utrustade med en bred och stabil landgång. Ombord vid på- och avstigning finns fartygets besättning till hands. På de modernare fartygen finns en tillgänglig toalett och ett minimum av trösklar. De äldre fartygen har något sämre tillgänglighet.

Vart vänder jag mig?

Du som önskar ytterligare information om fartygen och dess trafik samt priser etc, kan kontakta Waxholmsbolagets trafikuppllysning 08-679 58 30 eller sök på www.waxholmsbolaget.se

Waxholmsbolaget har i samarbete med Skärgårdsstiftelsen givit ut broschyren ”Skärgård för alla. Information om resor och besöksmål för dig som är rörelsehindrad”.

Broschyren kan beställas hos Skärgårdsstiftelsen på telefon 08-440 56 00.

Kultur i Stockholm

En tillgänglighetsguide för allmänna lokaler i Stockholms stad

I guiden har man valt att visa tillgänglighetsmöjligheter för fyra typer av funktionshinder: rörelse, syn, hörsel och i viss utsträckning allergi. Lokalerna är beskrivna även om dom inte har en fullgod tillgänglighet i alla delar. I guiden hittar man bibliotek, biografier, konsertsalar, konsthallar, muséer och teatrar i Stockholm.

Vart vänder jag mig?

Sök på www.kultur.stockholm.se
Du kan också beställa tillgänglighetsguiden i form av en katalog som är kostnadsfri.
För mer information telefon växel 08-508 31 900
Broschyren "Tillgängliga offentliga toaletter i Stockholm" kan rekvideras gratis.
Telefon 08-508 26 000.
Boken "Kulturpromenader för personer med funktionshinder" kan beställas på telefon 08-790 85 24.

Handikappidrott

Svenska Handikappidrottsförbundet organiserar följande idrotter:

Alpin skidåkning • Boccia • Bordtennis
Bänkpresa • Fotboll • Friidrott • Goalball
Innebandy • Judo • Kälkhockey
Längdskidor-skidskytte • Mattcurling
Rullstolsdans • Rullstolsrugby • Simning
Sportskytte • Varpa

Stockholms Handikapp Idrottsförbund

Förbundet är en paraplyorganisation för länets handikappidrottsföreningar och har för närvarande 45 anslutna föreningar som bedriver handikapp-

idrott. Man vänder sig till deltagare i olika åldrar som har ett funktionshinder.

Beckis Idrottscenter för funktionshindrade

Det är ett nystartat idrottscenter för funktionshindrade med sporthall, simhall, gym och träffpunkt. Här kan man prova på aktiviteter som till exempel pingis, el-hockey, boccia, goalball, rullstols-basket eller bandy. Man bedriver också simträning och simskola.

Vart vänder jag mig?

Mer information om Beckis Idrottscenter får du på handikappidrottsförbundets kansli telefon: 08-525 08 550
På webbsidan www.sthif.org kan du hitta adresser och kontaktpersoner till de olika handikappidrottsföreningarna.

Stockholms handikappskidskola

Stockholms handikappskidskola drivs av Skidfrämjandet och erbjuder barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder att åka skidor. Verksamheten bedrivs i Flottsbrobacken i Huddinge. För deltagande i skidskolan betalar man en kursavgift. Man kan hyra såväl slalomskidor som sit-ski och skicart.

Vart vänder jag mig?

Mer information om handikappskidskolan hittar du på www.stockholmsalpina.se
Information ges också på telefon: 08-556 307 48

Stiftelsen Skota hem

Stiftelsen Skota hem erbjuder segling för rörelsehindrade. Skota hem har sin bas i Baggensstugan i Saltsjöbaden. Bryggor och båtar är specialpassade

för rörelsehindrade. Beroende på ålder kan man välja mellan en rad olika båtar.

Vart vänder jag mig?

Mer information om seglingsverksamheten hittar man på www.skotahem.se
Information ges året om på telefon 08-717 87 96

Resmål i Sverige och utlandet Turism för alla

Organisationen ”Turism för alla i Sverige” ger information om tillgängliga turismål i Sverige och utomlands.

Vart vänder jag mig?

På www.turismforalla.se kan du söka tillgängliga anläggningar och resmål. Du kan även beställa en semesterguide för funktionshindrade.
Telefon 042-13 48 01.

De Handikappades Riksförbund

Förbundet har gjort en sammanställning av tips var man kan få information om tillgängliga resor.

Vart vänder jag mig?

DHR:s egenproducerade rese katalog finns att beställa på telefon 08-685 80 40.
På förbundets webbsidan www.dhr.se kan du hitta en sammanställning av internetadresser som ger information om tillgängligt boende, sevärdheter, kommunikationer med mera.

Fritidshjälpmedel

Fritidshjälpmedel gör det lättare att utöva olika aktiviteter som till exempel en hobby, sport eller naturnära aktiviteter som skidåkning eller paddling. Fritidshjälpmedel kan vara enkla, men det finns

även specialbyggda hjälpmedel för särskilda idrotter som till exempel kälke, ishockey, sit-ski utförsåkning eller särskilda stolar och styranordningar för segling.

Information om fritidshjälpmedel

De enheter inom landstinget som har ett habiliterings/rehabiliteringsansvar kan informera och ge råd om bidragsmöjligheter till fritidshjälpmedel och/eller var du kan hyra, köpa eller låna sådana.

Du kan också kontakta Hjälpmedelcentral Syd på telefon 08-616 48 00.

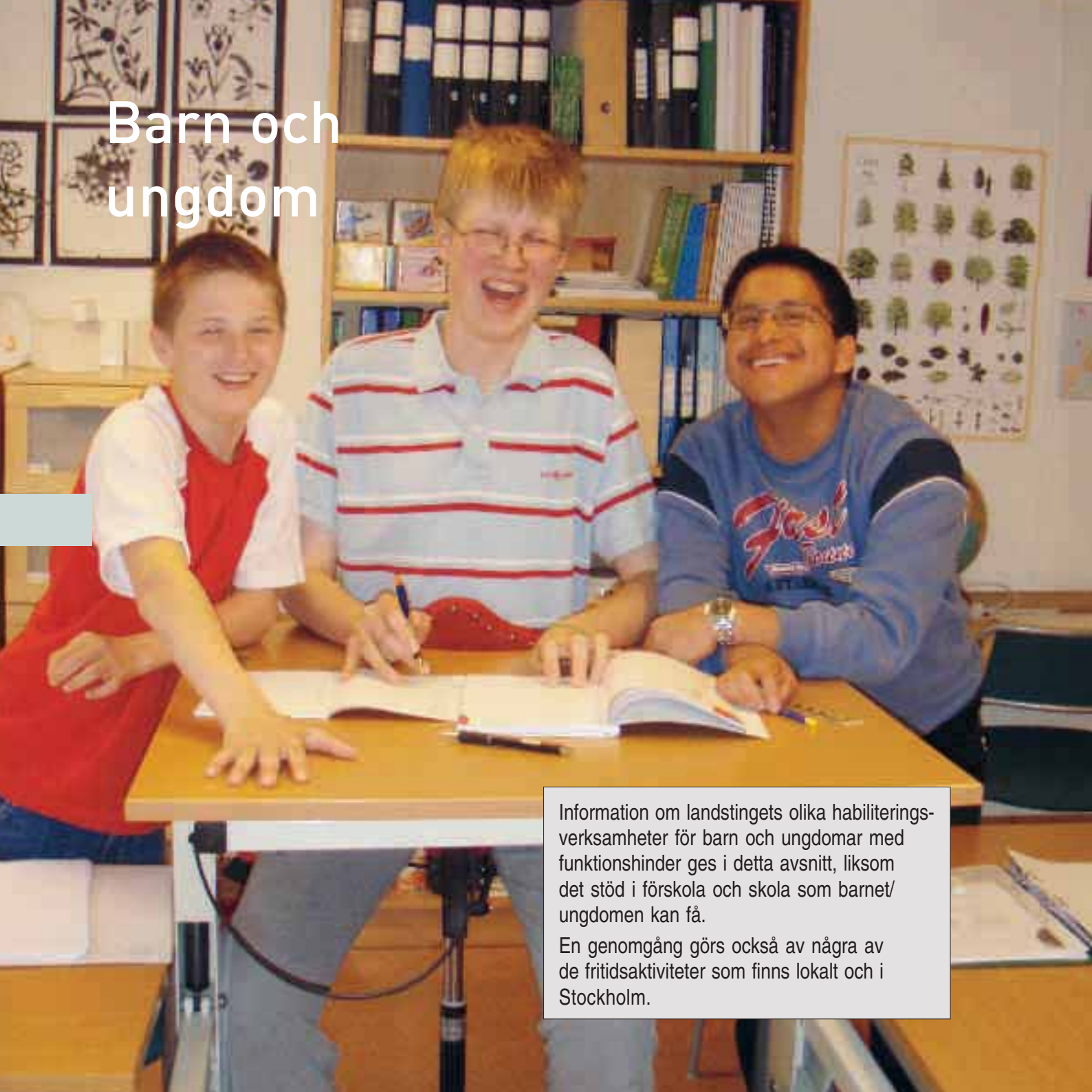
På Hjälpmedelsinstitutets webbplats www.hi.se beskrivs en rad olika fritidshjälpmedel.

Du kan också ringa för mer information på telefon 08-620 17 00.

Ett av Bergfotens innebandylag

Barn och ungdom

Information om landstingets olika habiliteringsverksamheter för barn och ungdomar med funktionshinder ges i detta avsnitt, liksom det stöd i förskola och skola som barnet/ungdomen kan få.

En genomgång görs också av några av de fritidsaktiviteter som finns lokalt och i Stockholm.

Habilitering

Landstingets verksamhet Handikapp & Habilitering

Landstingets övergripande verksamhet Handikapp & Habilitering syftar till att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder bästa möjliga funktionsförmåga för delaktighet i samhället. Man ger därför samverkande insatser utifrån medicinskt, pedagogiskt, psykologiskt och socialt perspektiv. Det är den enskildes behov som avgör vilka insatser som kan bli aktuella. Insatserna ges i första hand av sjukgymnast, arbetsterapeut, kurator, logoped, psykolog eller specialpedagog. De arbetar i team för att få en helhetssyn utifrån varje individs behov.

Handikapp & Habilitering driver totalt 21 habiliteringscenter och habiliteringsteam för barn och 14 habiliteringscenter och habiliteringsteam för ungdomar och vuxna.

Vart vänder jag mig?

Handikapp & Habiliterings broschyrer ”Habilitering för barn med funktionsnedsättningar” och ”Habilitering för ungdomar & vuxna med funktionsnedsättningar” beskriver de insatser som finns för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder och deras anhöriga.

Broschyerna kan beställas på telefon 08-690 60 00.

Eller sök på www.habilitering.nu

Broschyerna går även att få i anpassat format: stortext, e-text, punktskrift, inläst eller tecken-tolkade.

Haninge habiliteringscenter för barn

Haninge habiliteringscenter har Tyresö kommun som upptagningsområde. Man ger insatser till barn i åldern upp till 15 år med omfattande funktionshinder som utvecklingsstörning och rörelsehinder. Man ger även stöd och konsultation till anhöriga. Insatserna ges i första hand av sjukgymnast, arbetsterapeut, kurator, logoped, psykolog eller specialpedagog.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-504 102 00.

Telefontid: måndag-fredag 08.15–12.00 eller 13.00–15.15

Eller sök på www.habilitering.nu

Besöksadress: Handenterminalen 4 plan 8

Habiliteringscenter Nacka för barn ungdomar och vuxna

Man ger insatser till barn, ungdomar och vuxna från 16 år, med omfattande funktionshinder som utvecklingsstörning och rörelsehinder. Man ger även stöd och konsultation till anhöriga, närstående och gode män. Insatserna ges i första hand av sjukgymnast, arbetsterapeut, kurator, logoped och psykolog.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-747 54 00

Telefontid: måndag-fredag 08.00–12.00 eller 13.00–15.00.

Eller sök på www.habilitering.nu

Besöksadress: Lasarettsvägen 4

Skolan

Skolstöd i förskolan

Barn som behöver särskilt stöd i sin utveckling, till exempel barn med funktionshinder har rätt till plats i förskola eller fritidshem. Det är kommunen som ansvarar för att barnen får en plats. Verksamheten ska utgå från varje barns behov. Barn som behöver särskilt stöd ska få det, kommunen har därför bland annat några speciella avdelningar för barn med funktionshinder. Alla barn från fyra år har rätt till avgiftsfri förskoleplats upp till 15 timmar per vecka eller 525 timmar om året.

Vart vänder jag mig?

På www.tyreso.se/skolportal kan man få information om tillgängliga platser och söka plats för ditt barn. Har du särskilda frågor i samband med ansökan vänder du dig till barn- och utbildningsförvaltningen telefon växel: 5782 91 00. Efter att barnet har en placering i förskolan vänder du dig i första hand till rektorn för förskolan om frågor skulle uppstå.

Hjälpmedel i barnomsorg och förskola

Det finns idag ingen tydlig bestämmelse för hur hjälpmedel inom barnomsorg/förskola ska hantearas. I flera landsting har man reglerat detta genom avtal mellan landstinget och kommunen.

Vart vänder jag mig?

Du vänder dig till barn- och utbildningsförvaltningen i kommunen.
Du kan också kontakta Haninge habiliteringscenter på telefon 08-504 102 00.

Skolstöd i grundskola och gymnasium

Läromedel, grundutrustning och tillgänglighet som till exempel lokalanpassning är kommunens ansvar. Om man är elev och har en funktionsnedsättning har man ibland behov av anpassade eller särskilt utvecklade läromedel. I grundskola, inklusive särskola och specialskola, gymnasieskolan samt de fristående skolor som står under statens tillsyn är det skolans ansvar att skaffa och bekosta sådana läromedel.

Grundutrustning som behövs för att kunna bedriva verksamhet, till exempel bord och stolar, är också kommunens ansvar.

När det gäller personliga hjälpmedel i vardagslivet i skolan är det däremot landstinget som ansvarar för detta. Hälso- och sjukvårdspersonal som till exempel arbetsterapeut, logoped, sjukgymnast ansvarar för att bedöma behov och skriva ut lämpliga hjälpmedel.

Vart vänder jag mig?

På www.tyreso.se/skolportal kan du få information om tillgängliga platser och söka plats för ditt barn. Har du särskilda frågor i samband med ansökan vänder du dig till barn- och utbildningsförvaltningen telefon växel: 5782 91 00. Efter att barnet har en placering i skolan vänder du dig i första hand till rektorn för skolan om frågor skulle uppstå.

Särskolan i Tyresö

Särskolan finns integrerad på Stimmets skola, Forellskolan och Tyresö gymnasium. I särskolan går elever som inte kan följa undervisning i grund- och gymnasieskolan på grund av utvecklingstörning, autism/autismliknande tillstånd och elever som till följd av hjärnskada orsakade av kroppslig sjukdom

eller yttre våld till exempel trafikskador, fått betydande och bestående funktionshinder. Utbildningen syftar till att ge barn och ungdomar med utvecklingsstörning en till varje elevs förutsättningar anpassad utbildning. Eleverna ska under sina år i särskolan få en utbildning som så långt det är möjligt motsvarar den som ges i grundskolan och i gymnasieskolan.

Vart vänder jag mig?

Information om särskolan i Tyresö: telefon: 08-5782 95 19.

Övrigt stöd i skolan

Om man är elev och har en funktionsnedsättning kan man behöva särskilt stöd i skolan. Det är skolans ansvar att organisera undervisningen så att den passar alla elever.

Vart vänder jag mig?

Man kan kontakta lärare eller rektor på skolan.

Skolskjuts

Om man är elev och har en funktionsnedsättning kan man behöva skolskjuts för att kunna ta sig till och från skolan. Beroende på vilken funktionsnedsättning man har varierar kraven på fordonen. Kommunen bedömer behovet, ansvarar för och bekostar skolskjutsen.

Om man är elev i en specialskola utanför kommunen är det fortfarande hemkommunen som bedömer behovet av, ansvarar för och bekostar skolskjutsen. Ansökan om skolskjuts bedöms genom en individuell prövning och omfattar vanligtvis ett läsår.

Vart vänder jag mig?

Du ansöker om skolskjuts via brev till barn- och utbildningsförvaltningen.

Mer information fås på telefon 08-5782 95 84.

Specialskolor för barn och ungdomar med funktionsnedsättning

Om man är elev och döv eller hörselskadad finns specialskolor i Härmösand, Stockholm, Örebro, Vänersborg och Lund. För döva och hörselskadade elever som också är utvecklingsstörda samt elever som är dövblinda finns en riksskola i Gnesta. Hjälpmedel i särskola och specialskola hanteras på samma sätt som hjälpmedel i grundskola.

Om man är svårt rörelsehindrad och inte kan genomföra studier vid hemortens gymnasieskola har man, enligt skollagen och gymnasieförordningen, efter avslutad grundskoleutbildning eller motsvarande rätt till rh-anpassad gymnasieutbildning på ett gymnasieprogram. Riksgymnasier finns i Stockholm, Göteborg, Umeå och Kristianstad.

Om man är ung och har en synskada eller grav språkstörning finns visstidsutbildning vid särskilda resurscenter: Ekeskolan i Örebro respektive Hällsboskolan i Sigtuna.

Ansvaret för de hjälpmedel som man som elev behöver har det landstinget man tillhör.

Vart vänder jag mig?

För mer information om specialskolor, kontakta Specialskolemyndigheten telefon 019-33 99 00.

För riksgymnasier kontakta Skolverket telefon 08-527 332 00.

För Rh-anpassade gymnasieutbildningar kontakta Rh-nämnden telefon 08-787 73 09.

Skolstöd i högskolan

Om man är studerande med funktionshinder kan man erhålla kompensatoriskt och pedagogiskt stöd vid högskolan.

Om man är student med läshandikapp och har antagits till högskolestudier kan man få sin kurslitteratur i anpassad form. Man kan välja mellan talbok, punktskriftsbok, e-textbok eller förstorningar. Hjälper med anpassad kurslitteratur får man genom Talboks- och punktskriftsbiblioteket. Lån av anpassad kurslitteratur är kostnadsfritt.

Varje högskola och universitet har en samordnare som ska tillse att studierna fungerar för studenter med funktionshinder. I god tid innan terminen börjar bör man höra av sig till samordnaren för planering av studierna.

Vart vänder jag mig?

Alla samordnarens namn och kontaktvägar finns på www.studerameramedfunktionshinder.nu. För mer information om anpassade läromedel kontakta Talboks- och punktskriftsbiblioteket, Högskoleservice, telefon: 08-39 93 50 eller sök på www.tpb.se

Personligt stöd

I kapitlet ”Personligt stöd” beskrivs de olika hjälpinsatserna enligt SoL och LSS och vart man vänder sig för att få mer information.

Bostadsanpassning

I kapitlet ”Boende” beskrivs bostadsanpassningsbidragets storlek och vart man vänder sig för att söka bidraget.

Mer information om utbildningsstöd och hjälpmedel:

Specialpedagogiska institutet,
Telefon: 0611-887 70.
Sök på www.sit.se

Specialpedagogiska institutet har rådgivare som är specialister på olika funktionsnedsättningar. Rådgivarna kan ge specialpedagogiskt stöd och råd om specialpedagogiska läromedel för att underlätta skolgången om man är elev och har en funktionsnedsättning. På institutets webbplats finns en databas med frågor och svar som rör specialpedagogik och funktionshinder.

Sisus, Statens institut för särskilt utbildningsstöd,
Telefon: 08-787 73 00.
Sök på www.sisus.se

Sisus ansvarar för särskilt utbildningsstöd vid folkhögskola, universitet/högskola och riksgymnasium för svårt rörelsehindrade ungdomar, när det inte är en uppgift som kommunen, försäkringskassan eller utbildningsanordnaren bör tillgodose.

Hjälpmedelsinstitutet,
Telefon: 08-620 17 00.
Sök på www.hi.se

På hjälpmedelsinstitutets webbplats finns en databas HIDA med hjälpmedel och hjälpmedelsleverantörer på den svenska marknaden.

Kultur- och fritidsaktiviteter

Kulturskolan i Tyresö

Kulturskolan – för den som är mellan 5 och 19 år och vill ägna sig åt musik, dans eller teater på fritiden. 30 välutbildade lärare har stor erfarenhet som pedagoger och artister. I verksamheten deltar mer än 800 ungdomar. Skolan har tillgänglighetsanpassade lokaler.

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta skolans expedition telefon 08-5782 91 72.

Besöksadress Pluggvägen 53 B. Kulturskolans lokaler är en del av Nyboda Skola.

Bergfotens fritidsgård

Fritidsgården ansvarar för korttidstillsyn för ungdomar i åldern 12–21 år, som omfattas av LSS. På kvällstid finns en öppen verksamhet för funktionshindrade ungdomar. Syftet med verksamheten är att bryta en passiv fritid och förbättra välbefinnandet.

På fritidsgården finns musikverksamhet, café med disco, innebandy. Det finns en speciell aktivitetsgrupp för flickor.

Vart vänder jag mig?

För mer information och en första kontakt ring: 08-5782 90 87.

Kollo och lägervistelse

Kollo och lägervistelse är en form av korttidsvistelse. Ofta är det olika intresseorganisationer som anordnar dessa.

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta handläggarna på biståndsavdelningen 08-5782 91 00

Biblioteken

Barn- och ungdomsavdelningen kan erbjuda en mängd olika upplevelser för barn och ungdomar i alla åldrar. Läsning, sagolek, rim- och ramsstunder, roliga länktips, bra boktips och mycket annat. I kapitlet ”Fritid och rekreation” kan man få mer information om vilka läshjälpmiddel som finns för funktionshindrade.

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta på telefon biblioteket Tyresö Centrum 08-5782 94 00, Strand 08-5782 75 50, Trollbäcken 08-5782 71 60

Tyresö Ridskola.

Se kapitlet ”Fritid och rekreation”

Tyresö och Haninge Kultur- och fritidstips

Aktiviteter som vänder sig till barn och ungdomar med funktionshinder inom föreningslivet är under uppbyggnad i Tyresö och har funnits flera år i Haninge. En informationsbroschyr med fritidstips för båda kommunerna tas fram 2007.

För mer information telefon: 08-770 06 20
Broschyren kommer att finnas bland annat i kommunreceptionen.

Kulturskolan Stockholm

Kulturskolans resurscenter är en stimulerande och utforskande miljö för barn och ungdom med funktionshinder. Verksamheten finns i lokaler på Kungsholmen. Erfarna pedagoger hjälper barn och ungdomar utifrån egna förutsättningar att spela teater, dansa och arbeta med bild och form.

Vart vänder jag mig?

Besöksadressen är Fleminggatan 113, nedre botten. Mer upplysningar fås på telefon 08-508 318 37. Anmälningssblankett kan laddas ner i PDF-format från webbsidan www.kulturskolan.stockholm.se

Idrott och motion i Stockholm

Se kapitlet ”Fritid och rekreation”. Stockholm Handikappidrottsförbund. Stockholm Handikappskidskola. Stiftelsen Skota hem.

RBU i Stockholm

Fritids- och lägergården Mättinge.

Mättinge ligger naturskönt vid Östersjön, söder om Trosa. Mättinge har byggts framför allt med tanke

på familjer med barn och ungdomar som är rörelsehindrade.

Anläggningen består av åtta stugor med anpassat boende. Vid havet finns handikappanpassad båt, bastu med mera.

Vart vänder jag mig?

För mer information kontakta Mättinge på telefon 0156-402 87 eller 0156-400 36. Eller gå in på mattinge@riks.rbu.se

Familjebadet på Astrid Lindgrens Barnsjukhus

På Astrid Lindgrens Barnsjukhus är barn upp till 13 år med rullstol välkomna att bada på föreningens bokade tider.

Anpassad träning på Idrottshögskolan

Anpassad träning för barn med rörelsehinder, neuropsykiatriska funktionshinder med flera. Man tränar motoriska basfärdigheter, perception med mera genom lek, dans och redskapsbanor och har koncentrations-, kreativitets- och koordinationsövningar.

På programmet tränar man också kropps-, rums- och tidsuppfattning samt social träning för att stärka individens självbild, självförtroende och motoriska förmåga.

Vart vänder jag mig?

För mer information om familjebad och anpassad träning ring RBU Stockholm på telefon 08-650 58 12.

Fritidshjälpmedel

Fritidshjälpmedel gör det lättare att utöva olika aktiviteter som till exempel en hobby, sport eller

naturnära aktiviteter som skidåkning eller paddling. Fritidshjälpmedel kan vara enkla, men det finns även specialbyggda hjälpmedel för särskilda idrotter som till exempel kälkåkning, ishockey, sit-ski, utförsåkning eller särskilda stolar och styrordningar för segling.

Vart vänder jag mig?

De enheter inom landstinget som har ett habiliterings/rehabiliteringsansvar kan informera och ge råd om bidragsmöjligheter till fritidshjälpmedel och/eller var man kan hyra, köpa eller låna sådana.

Man kan också kontakta Hjälpmedelscentral Syd på telefon 08-616 48 00.

På Hjälpmedelsinstitutets webbplats www.hi.se beskrivs en rad olika fritidshjälpmedel.

Man kan också ringa för mer information på telefon 08-620 17 00.

Handikappråd, handikappföreningar och handikappförbund

I kommunen finns sedan lång tid ett kommunalt handikappråd som består av politiker och representanter från de lokala handikappföreningarna.

Kommunen har också en handikapplan som innehåller konkreta åtgärder inom flera områden. I kapitlet finns kontaktuppgifter både till de lokala handikappföreningarna och till handikappförbunden.

Lokal nivå

Kommunala handikapprådet

Kommunala handikapprådet är ett organ för ömsesidig information mellan de funktionshindrades organisationer och kommunens styrelser och nämnder.

I handikapprådet ska kommunen informera om

förändringar som berör funktionshindrade. Handikapprådet ska ges möjlighet att framföra synpunkter på den kommunala verksamhetens utformning och föreslå förändringar som har betydelse för funktionshindrade. Handikapprådet behandlar inga personärenden.

De beslut som rådet fattar skickas genom protokoll i första hand till den kommunala nämnden som svarar för ärendet. Vissa synpunkter och beslut kan också delges ansvarig verksamhetschef.

Kommunstyrelsen utser tre ledamöter medan handikapporganisationerna representeras av sju ledamöter. För samtliga ledamöter finns ersättare.

Ordförande för kommunala handikapprådet utses av kommunstyrelsen medan vice ordförande utses av rådet själv bland handikapporganisationernas representanter.

Handikapprådet sammanträder sex gånger per år men kan ha extra sammanträden med anledning av någon angelägen fråga. Sedan en tid finns också ett arbetsutskott som kan behandla brådskande ärenden.

Som enskild kommuninnevånare har man möjlighet att väcka frågor som berör funktionshindrade för behandling i Kommunala handikapprådet.

Vart vänder jag mig

Om du vill veta mer om kommunala handikapprådets verksamhet, kontakta sekreteraren på telefon 08-5782 94 82.

Kommunens handikapplan

År 2005 antog kommunfullmäktige en handikapplan för åren 2005–2007. Planen har utarbetats i samverkan mellan de lokala handikappföreningarna och företrädare för kommunens förvaltningar. Planen innehåller konkreta åtgärder inom områdena information och bemötande, tillgänglighet, omsorg-socialt stöd-vård, utbildning och arbete. Tanken är att handikapplanen ska vara rullande, där nya åtgärder aktualiseras, när den innevarande tidsperioden är slut. En årlig uppföljning av planen ska redovisas till kommunstyrelsen.

Vart vänder jag mig?

Planen, som även finns i en lättläst version, finns att hämta vid kommunreceptionen. Man hittar också handikapplanen på kommunens webbsida www.tyreso.se/handikappfrågor

Föreningar i Tyresö

DHR, De Handikappades Riksförbund

Telefon: 08-742 12 20.

e-post: ulf.loostrom@comhem.se

NHR, Neurologiskt Handikappades Riksförbund

Telefon: 08-712 83 27 eller 742 10 96.

e-post: gunvor.blomqvist@bredband.net

Hjärnkraft/RTP

Telefon: 08-712 41 97.

e-post: bengt.stenstrom@brevet.nu

FUB, Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna.

Telefon: 08-742 27 37.

e-post: sophietz@globalnet.net

FA, Föreningen Autism i Stockholms län

Telefon: 08-612 71 72.

e-post: anne.kierkegaard@telia.com

Möte i Afasiföreningen

RSMH, Riksföreningen för Social och Mental Hälsa. Telefon: 08-798 81 14.

e-post: rsmhglantan@gamma.telenordia.se

IFS, Intresseförbundet för personer med schizofreni och liknande psykoser. Telefon: 08-650 22 95.

Föreningen Attention

Telefon: 08-712 65 12.

e-post: redovisning.lars.k@telia.com

Afasiföreningen

Telefon: 08-712 35 62.

Demensföreningen

Telefon: 08-742 10 22.

Reumatikerföreningen

Telefon: 08-712 56 22.

SRF Södertörn, De synskadades Riksförbund

Telefon: 08-777 68 22. www.sodertorn@srfriks.org

Hörselskadades förening.

Telefon: 08-745 47 38.

Riksförbund

Afasiförbundet i Sverige

Telefon: 08-545 663 60. www.afasi.se

Astma- och Allergiförbundet

Telefon: 08-506 282 00.

www.astmaoallergiforbundet.se

Blodcancerförbundet

Telefon: 08-546 405 40.

www.blodcancerforbundet.se

Bröstcancerföreningarnas Riksorganisation (BRO)

Telefon: 08-546 405 30. www.bro.org.se

De Handikappades Riksförbund (DHR)

Telefon: 08-685 80 00. www.dhr.se

Elöverkänsligas Riksförbund

Telefon: 08-712 90 65. www.feb.se

Förbundet blödersjuka i Sverige (FBIS)

Telefon: 08-546 40 510.

Förbundet Funktionshindrade Med Läs- och Skrivsvårigheter (FMLS)

Telefon: 08-665 17 00. www.fmis.nu

Föreningen Sveriges Dövblinda (FSDB)

Telefon: 08-39 90 00. www.fsdb.org

Hiv-Sverige

Telefon: 08-714 54 10. www.hiv-sverige.se

Hjärnskadeförbundet Hjärnkraft

Telefon: 08-447 45 30. www.hjarnkraft.nu

Hjärtebarnsföreningen

Telefon: 08-442 46 50. www.hjardebarn.org

Hjärt- och Lungsjukas Riksförbund

Telefon: 08-556 062 00. www.hjart-lung.se

Hörselskadades Riksförbund (HRF)

Telefon: 08-457 55 00. www.hrf.se

ILCO, Riksförbundet för stomi- och reservoaropererade

Telefon: 08-546 405 20. www.ilco.nu

Neurologiskt Handikappades Riksförbund (NHR)

Telefon: 08-677 70 10. www.nhr.se

ParkinsonFörbundet

Telefon: 08-670 65 73/76.

www.parkinsonforbundet.se

Primär Immunbrist Organisation (PIO)

Telefon: 019-673 21 24. www.pio.nu

Prostatacancerförbundet

Telefon: 044-23 12 62.

www.prostatacancerforbundet.se

Psoriasisförbundet

Telefon: 08-600 36 36. www.psoriasisforbundet.se

och www.pso-ung.com

Reumatikerförbundet

Telefon: 08-505 805 00.

www.reumatikerforbundet.org

Riksförbundet Attention

Telefon: 08-709 22 60. www.attention-riks.se

Riksförbundet Cystisk Fibros (RfCF)

Telefon: 018-15 16 22. www.rfcf.se

Riksförbundet för döva, hörselskadade och språkstörda barn (DHB)

Telefon: 019-17 08 30. www.dhb.se

Riksförbundet för Mag- och Tarmsjuka (RMT)

Telefon: 08-642 42 00. www.magotarm.se

Riksförbundet för Njursjuka (RNj)

Telefon: 08-546 405 00. www.rnj.se

Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar (RBU)

Telefon: 08-677 73 00. www.rbu.se

Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH)

Telefon: 08-772 33 60. www.rsmh.se

Riksförbundet Trafik- Olycksfalls- och Polio-
skadade (RTP)

Telefon: 08-629 27 80. www.rtp.se

Riksförbundet för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna (FUB)

Telefon: 08-508 866 00. www.fub.se

Riksföreningen Autism (RFA)

Telefon: 08-702 05 80. www.autism.se

Riksförbundet Sällsynta diagnoser

Telefon: 08-764 49 99/08-546 40 414.

www.sallsyntadiagnoser.nu

Schizofreniförbundet

Telefon: 088-545 559 80.

www.schizofreniforbundet.se

STROKE-Riksförbundet

Telefon: 08-721 88 20. www.strokeforbundet.org

Svenska Celiakiförbundet (SCF)

Telefon: 08-730 05 01. www.celiaki.se

Svenska Diabetesförbundet (SD)

Telefon: 08-564 821 00. www.diabetes.se

Svenska Epilepsiförbundet (SEF)

Telefon: 08-669 41 06. www.epilepsi.se

Svenska Laryngförbundet (SLF)

Telefon: 08-655 83 10/20.

www.laryngforbundet.nu

Svenska OCD-förbundet Anake

Telefon: 08-628 30 30. www.ananke.org

Sveriges Dövas Riksförbund (SDR)

Stockholm: Telefon: 08-442 14 61.

Leksand: Telefon: 0247-641 00.

www.sdrf.se

Sveriges Fibromyalgiförbund (SFF)

Telefon: 031-41 44 11. www.fibromyalgi.se

Sveriges Stamningsföreningars Riksförbund (SSR)

Telefon: 08-720 61 12. www.stamning.se

Tandvårdskadeförbundet (TF)

Telefon: 0520-806 00. www.tf.nu

Synskadades Riksförbund (SRF)

Telefon: 08-39 90 00. www.srfriks.org

Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO)

Telefon: 08-546 404 00. www.hso.se

Stöd till anhöriga

Inom äldreomsorgen i Tyresö finns en anhängkonsulent vid Björkbackens äldrecentrum.

Stockholms läns landsting har olika verksamheter som ger stöd till både personer med funktionshinder och anhöriga, men det finns också några verksamheter som enbart vänder sig till anhöriga.

Hos vissa lokala handikappföreningar och inom handikappförbundens länsavdelningar finns också stödverksamhet för anhöriga.

Anhörigstöd i Tyresö

För den som hjälper någon närstående över 65 år

Många anhöriga gör en värdefull insats genom att ge hjälp, stöd och omvårdnad till någon närstående som på grund av sjukdom, funktionshinder eller ålder inte själv klarar sin dagliga livsföring.

Inom äldreomsorgen i Tyresö finns en anhörigkonsulent som man kan vända sig till för att bland annat få:

- Stöd, råd och vägledning genom enskilda samtal om situationen som anhörig
- Information om kommunens äldreomsorg, olika stödformer och vart man vänder sig
- Möjlighet att delta i anhörigrupp för erfarenhetsutbyte och samvaro med andra i liknande situation.

Vart vänder jag mig?

För mer information om anhörigcentralen, Tyresö kommuns anhörigstöd eller för tidsbokning av enskilda samtal kontakta anhörigkonsulenten på telefon:
08-5782 9273, 070-488 92 73
Besöksadress Bollmoravägen 28 A, 2 trappor

Stockholms läns landsting

Landstinget erbjuder olika former av råd och stöd för den som är förälder, syskon eller närstående till en person med funktionshinder.

Inom habiliteringen på landstinget kan man exempelvis få svar på frågor om diagnoser, funktionsnedsättningar samt praktiska och ekonomiska råd.

Man har även tillgång till olika former av kris- och samtalsstöd anpassat för anhöriga.

Habiliteringen anordnar också utbildningar och träffar där man i grupp kan möta andra i liknande situation för att utbyta tankar, erfarenheter och idéer. Följande verksamheter inom Stockholms läns landsting riktar sig till den som är anhörig:

Aspergercenter för barn och ungdom

Aspergercenter för barn och ungdom är ett stöd och kunskapscenter för familjer inom Stockholms läns landsting. Man vänder sig till föräldrar som har barn eller ungdom med Aspergers syndrom, högfungerande autism eller autismliknande tillstånd med normalbegåvning i åldern 7–17 år.

Vart vänder jag mig?

Har du frågor och funderingar kring ditt barn/ ungdom och Aspergers syndrom? Telefon: 08-690 50 54 Besöksadress: Jägargatan 20, 3 trappor

Aspergercenter för vuxna

Det är ett länsövergripande stöd- och kunskapscenter för personer från 18 år med diagnosen Aspergers syndrom/högfungerande autism. Man erbjuder insatser som kan hjälpa den enskilde till ett bättre fungerande vardagsliv och arbetar även med att ge kunskap om funktionshindret.

Aspergercenter vill också arbeta för en högre kunskapsnivå i den omgivande miljön som innefattar både stöd och information till brukaren och dennes anhöriga.

Vart vänder jag mig?

Har du frågor och funderingar kring Aspergers syndrom? Telefon: 08-690 56 34
Besöksadress: Hjalmar Cederströms gata 3

Autismforum – kunskapscenter för autism och Aspergers syndrom

Autismforum är en webbplats och ett bibliotek som drivs av Handikapp & Habilitering inom Stockholms läns sjukvårdsområde. Uppdraget är att samla, bedöma, bearbeta och förmedla kunskap om autism.

Vart vänder jag mig?

Har du frågor och funderingar kring autism kan du ringa telefon: 08-690 60 00
Webbplats: www.autismforum.se
Besöksadress: Hjalmar Cederströms gata 5

Dövblindteamet för barn, ungdomar och vuxna

Teamet ger stöd till personer i alla åldrar som är dövblinda och deras anhöriga.

Vart vänder jag mig?

Har du frågor och funderingar kring dövblindhet kan du ringa telefon: 08-690 60 73
Texttelefon: 08- 690 60 97
Besöksadress: Norrtulls sjukhus,
Norrtullsgatan 14, norra infarten, hus 05, port H

Föräldrautbildningen

Föreläsningar, temadagar och kurser kring olika funktionshinder för föräldrar, syskon och mor- och farföräldrar.

Vart vänder jag mig?

Har du frågor och funderingar kring föräldrautbildningen kan du ringa telefon: 08-690 60 39, 690 60 23, 690 60 40, 690 60 35

Handikappupplysningen

Informationstjänst med bland annat en telefontjänst och en webbplats.

Vart vänder jag mig?

Telefon 08-690 60 10. Texttelefon 08-690 60 14
Webbplats: www.hu.sll.se

Habiliteringscenter

Finns över hela länet och ger råd, stöd och behandling till personer med funktionshinder och anhöriga. Stödet kan variera från att ge svar på en konkret fråga till mer kvalificerad psykologiskt stöd.

Vart vänder jag mig?

För mer information, Haninge habiliteringscenter för barn, telefon 08-504 102 00, telefontid: måndag-fredag 08.15 – 12:00 och 13.00 – 15.00
Habiliteringscenter Nacka för barn, ungdom och vuxna telefon 08-747 54 00 (telefontider samma som ovan).

Krisstöd

Om man behöver någon att prata med på kvällen, natten eller helgen kan man ringa anonymt.

Vart vänder jag mig?

Jourhavande kurator telefon 08-702 14 80
Jourhavande medmänniska telefon 08-702 16 80
Jourhavande kompis telefon 020-222 444

Kris- och samtalsmottagningen för anhöriga

Mottagningen består av psykologer och kuratorer som tar emot anhöriga till personer med funktionshinder.

Vart vänder jag mig?

Kris- och samtalsmottagningen för anhöriga
Telefon: 08-690 60 20.
Besöksadress: Tideliussgatan 12

Övergångsboendet Kristallen

Kristallens övergångsboende är till för barn med funktionshinder och deras föräldrar. Det är en landningsplats mellan sjukhus och hem för familjen som fått ett barn med funktionshinder.

Vart vänder jag mig?

Om du vill få kontakt med Kristallen ringer du telefon: 08-429 97 80, dygnet runt.

Besöksadress: Hjalmar Cederströms gata 5.

Uppfart mot Södersjukhuset från Ringvägen.

Spädbarnsverksamheten Tittut

Tittut finns för den som har ett litet barn (0–2 år) och har fått reda på att barnet till exempel har Downs syndrom, hjärnskada, någon annan diagnos eller försenad utveckling. Till Tittut kommer en förälder eller båda föräldrarna tillsammans med sin baby. Man kan komma på bokad tid och/eller till föräldra/barn-grupp för att få dela sina erfarenheter med andra i samma situation.

Vart vänder jag mig?

Har du frågor och funderingar kring Spädbarnsverksamheten Tittut ringer du telefon:

08-690 60 16. Besöksadress: Tideliusgatan 12

Synteamet

är till för barn och ungdom med grav synskada och deras familjer.

Vart vänder jag mig?

Kontakta någon av dessa personer på Synteamet: psykolog: 08-690 60 42 eller 08-690 60 42,

specialpedagog 08-690 60 41,

kurator 08-690 60 45, assistent 08-690 60 73

Besöksadress: Norrtulls sjukhus, Nortullsgatan 14, ingång från gården port H, plan 2

Verksamheten Ovanliga Diagnoser

Verksamheten Ovanliga diagnoser riktar sig till den som har en ovanlig diagnos som innebär en funktionsnedsättning. Verksamheten kan hjälpa till med kontakt med någon som har samma diagnos som en själv, eller om man är anhörig och vill ha kontakt med andra anhöriga.

Vart vänder jag mig?

Kontakta Ovanliga diagnoser på telefon:

08-690 60 33.

Lokala handikappföreningar och länsavdelningar i Stockholms län

Här nedan hittar man ett urval av föreningar som vänder sig också till anhöriga.

Afasiföreningen i Stockholms län

Afasiföreningen har familjekurser för personer med grav afasi och till närstående. Inom Afasiförbundet finns också Talknuten, en förening för föräldrar med barn med avvikande språkutveckling.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-720 44 80

Attention Södertörn

Genom medlemskap i Attention Södertörn ges möjlighet att träffa andra föräldrar som har barn med neuropsykiatriska funktionshinder.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-741 04 95

Demensföreningen i Stockholms län

Demensföreningen verkar för att både de dementa och deras anhöriga ska få ett värdigt liv.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-658 61 11

Epilepsiföreningen, Storstockholm

Föreningen anordnar träffar för föräldrar till barn och ungdomar med epilepsi.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-650 81 50

FUB, Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna i Stockholms län

FUB länsavdelning bygger för närvarande upp ett nätverk inom sin organisation för anhöriga till barn och vuxna med Downs syndrom, men också med ovanliga diagnoser.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-508 866 00

Föreningen Autism i Stockholms län

Anordnar samtalsgrupper i samarbete med Autism-center Nord och Syd samt studieförbundet Vuxenskolan.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-612 71 72

Föräldraföreningen för barn med förvärd hjärnskada

Föreningen bygger ett föräldrarnätverk för barn och ungdomar som blivit traumatiskt hjärnskadade. Föräldraföreningen samarbetar med föreningen Hjärnkraft och Astrid Lindgrens barnsjukhus i uppbyggnaden av nätverket.

Vart vänder jag mig?

Kontaktperson nås på telefon 08-500 308 23

Hjärnskadeförbundet Hjärnkraft Stockholms län

Hjärnkraft anordnar anhörigträffar.

Vart vänder jag mig?

Kontakta kansliet på telefon: 08-556 39 070

NHR, Neurologiskt handikappades Riksförbund i Stockholms län

Anhörighetsverksamheter är under uppbyggnad inom NHR. Sedan tidigare ger NHR sina medlemmar och deras anhöriga individuella råd och stöd i myndighetskontakter.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-508 866 00

RBU, Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar i Stockholms län

RBU driver projektet Föräldrar som anordnar bland annat föreläsningar.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-650 58 12.

Strokeföreningen Södertörn

Inom föreningen finns anhöriggrupper.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-712 39 73

Svenska Downföreningen

En av föreningens viktigaste uppgifter är att skapa en mötes- och informationsplats för familjer som just fått ett barn med Downs syndrom.

Vart vänder jag mig?

För mer information telefon 08-612 71 72

Ord och sökregister

- Alby Naturresevat och Alby Friluftsgård 56
Anhörighetsstöd i Tyresö 73
Anhörighetsstöd genom Stockholms läns landsting 73
Anhörighetsstöd Handikappföreningar 75
Anpassat boende 41
Anställning inom Samhall 51
Arbets hjälpmedel 49
Arbetsförmedlingens förberedande insatser 49
Arbetsförmedlingen Unga funktionshindrade 52
Arbetsförmedlingens kundtjänst 52
Arbetslivsinriktad rehabilitering 47, 49
Arbetsmarknadssektionen 53
Arbetsmarknadsutbildning 49
Aspergercenter för vuxna 10
Autismcenter för vuxna 10
Autismforum 10
- Beckis Idrottscenter för funktionshindrade 58
Bergfotens fritidsgård 65
Biblioteket i Strand 55
Biblioteket i Trollbäcken 56
Biblioteket i Tyresö centrum 55
Bilstöd 29
Biografen Forellen 56
Bollmora vårdcentral 7
Bosse Kunskapscenter 10
Bostadsanpassningsbidrag 39
Bryggan träfflokal 53
- Demens – hjälpmedel 20
Demensjuksköterska 8
Dövblindhet, hjälpmedel 21
Dövblindteamet för barn, ungdom och vuxna 10
Dövteamet 11
- Flerfunktionshinder – hjälpmedel 21
Flygresor 44
Fritidsaktiviteter för barn och ungdomar med funktionshinder i Tyresö och Haninge 66
Fritidsaktiviteter för barn och ungdom inom RBU 67
- Fritidshjälpmedel 59, 67
Färdtjänst 43
Förbrukningsartiklar vid kroniska sjukdomar eller funktionsnedsättningar 22
Försäkringskassans roll för återgång i arbete 47
Försörjningsstöd 30
- God man 27
- Habiliteringscenter Nacka för barn, ungdomar och vuxna 11, 61
Handens närsjukhus 8
Handikappersättning 30
Handikappföreningar i Tyresö 69
Handikapplan för Tyresö kommun 69
Handikapp och habilitering 11
Handikapporganisationer på riksnivå 70, 71
Handikappupplysningen 9
Haninge habiliteringscenter för barn 61
Hemtjänstens kvalitetsgaranti 40
Hemtjänst i ordinärt boende och korttidsboende 31
Hjälpmedelscentralen Syd 23
Hjälpmedelsinstitutet 9, 23, 64
Hjälpmedel till låns 22
Hjärnskadecenter 11
Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd 15
Hörselskada och dövhet – hjälpmedel 17
- Jobb- och utvecklingsgarantin 52
- Klara mera, Kunskapscenter för kongnitivt stöd 11
Kollo och lägervistelse 66
Kommunala handikapprådet 68
Kommunens avgifter för handikappomsorgens insatser år 2007, 36
Kommunens träningsenhet 8
Kommunens träningsenhet – hjälpmedel 23
Kulturskolan 65
Kulturskolan Stockholm 66
Körkortsutbildning för personer med funktionsnedsättning 45

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade – LSS 25
 Landstingets Handikapp & Habilitering 61
 Lex Maria 14
 Lex Sarah 14
 Läs - och skrivsvårigheter - hjälpmedel 18
 Lönebidrag 50

 Medicinskt ansvarig sjuksköterska 22
 Medicinska funktionsnedsättningar, hjälpmedel 18
 Move and walk 12

 Nystartsjobb 51

 Ombyggnad och handikappanpassning av bil 45
 Omvårdnadsbidrag 31
 Ortopediska hjälpmedel 18
 Ovanliga diagnoser 12

 Parkeringsstillstånd 45
 Patientavgifter och högkostnadsskydd 32
 Patientens rättigheter 13
 Patientförsäkringsföreningen 15
 Patientnämnden 14
 Patientskadeförsäkringen 15
 Personligt stöd enligt socialtjänstlagen (SoL) 27
 Pion/patientinformation 9
 Psykiska funktionshinder – hjälpmedel 18
 Psykoterapimottagningen för vuxna med funktionshinder 12
 PUFFA, träningcenter för vuxna 12

 Rehabcenter 8, 53
 Rehabiliteringsersättning 33
 Reparationer av hjälpmedel 22
 Resekatalog utgiven av DHR 59
 Ridskolan 57
 Riksfärdtjänst 44
 Rörelsehinder – hjälpmedel 19

 Simhallen 56
 Sjukersättning och aktivitetsersättning 33
 Sjukresor 44

 Skolstöd i förskola, grundskola och gymnasium 62
 Skolskjuts 63
 Skolstöd i högskolan 64
 Skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare 50
 Skärgårdsturer från Trinntorps Brygga 57
 Specialskolor för barn och ungdomar med funktionshinder 63
 Specialpedagogiska institutet 64
 Statens institut för särskilt utbildningsstöd 64
 Stiftelsen Skota hem 58
 Stockholms Handikapp Idrottsförbund 58
 Stockholms handikappskidskola 58
 Stöd till hjälpmedel på arbetsplatsen 50
 Stöd till personligt biträde 50
 Synskada – hjälpmedel 19
 Syn- och hörselkonsulent 23
 Särskilt introduktions- och uppföljningsstöd 50
 Särskilt stöd vid start av näringsverksamhet 50
 Särskolan i Tyresö 62

 Tal- och språkskada –hjälpmedel 20
 Tand och munvård 35
 Tillgänglighetsguide för Stockholms stad 58
 Tillgänglighetsguiden för Tyresö kommun 55
 Trollbäckens vårdcentral 7
 Trygghetsanställning 51
 Träningscentret vid Röda Korsets sjukhus 12
 Turism för alla 59
 TYDA; Tyresös dagliga verksamhet 53
 Tyresö Hälsan 8
 Tyresö psykiatriska öppenvård 8
 Tågresor 44

 Utvecklingsanställning 51
 Utvecklingsstörning - hjälpmedel 20

 Vattenhuset 9
 Vuxenutbildning 36
 Vårdbidrag 37
 Vårdens skyldigheter 13
 Vårdguiden 9

tyresö kommun

Tyresö kommun • 135 81 TYRESÖ
Tel 08-5782 91 00 • Fax 08-798 95 94
tyreso.se • kommun@tyreso.se